

Glogovac - od rudarskog industrijskog kompleksa do suvremenih projekata oživljavanja kulture

Horvat, Sanja

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:849868>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-23**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Odjel za interdisciplinarne, talijanske i kulturološke studije

SANJA HORVAT

**GLOGOVAC – OD INDUSTRIJSKOG RUDARSKOG KOMPLEKSA DO
SUVREMENIH PROJEKATA OŽIVLJAVANJA KULTURE**

Diplomski rad

Pula, 2017. godine

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Odjel za interdisciplinarne, talijanske i kulturološke studije

SANJA HORVAT

**GLOGOVAC – OD INDUSTRIJSKOG RUDARSKOG KOMPLEKSA DO
SUVREMENIH PROJEKATA OŽIVLJAVANJA KULTURE**

Diplomski rad

JMBAG: 0303024457, redovita studentica

Studijski smjer: Kultura i turizam

Predmet: Etnografija industrije

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Etnologija i antropologija

Znanstvena grana: Etnologija

Mentor: izv. prof. dr.sc. Andrea Matošević

Pula, rujan 2017. godine

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Sanja Horvat, kandidatkinja za magistricu Kulture i turizma ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Studentica:

U Puli, 2017.

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Sanja Horvat, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom „Glogovac – od industrijskog rudarskog kompleksa do suvremenih projekata oživljavanja kulture“ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 5. rujna 2017.

Potpis

SADRŽAJ

UVOD.....	1
1. POVIJESNI KONTEKST.....	4
1.1. MEĐURATNO RAZDOBLJE.....	5
1.1.1. Poslijeratna inflacija (1919. – 1924.).....	5
1.1.2. Deflacija i relativna stabilizacija (1925. – 1929.).....	5
1.1.3. Kriza (1931. – 1935.).....	6
1.1.4. Predratne promjene (1936. – 1941.).....	7
1.2. DRUGI SVJETSKI RAT.....	9
1.3. RAZDOBLJE NAKON DRUGOG SVJETSKOG RATA.....	11
2. GLOGOVAC.....	13
2.1. GLOGOVAC KAO GRAD.....	13
2.2. GLOGOVAC 1970-IH GODINA.....	15
2.3. GLOGOVAC DANAS.....	16
3. MUZEALIZACIJA INDUSTRIJSKE BAŠTINE.....	18
3.1. MOGUĆNOSTI.....	20
3.1.1. Interpretacijski centar.....	22
3.1.1.1. Interpretacija kao didaktičko sredstvo.....	23
3.1.1.2. Interpretacijski centar VS. centar za posjetitelje.....	24
3.1.2. Muzejska zbirka.....	25
3.1.3. Muzej.....	28
3.1.4. Europski kulturni itinerar i ruta.....	30

3.1.4.1. MINHER – Rudarsko nasljeđe.....	32
3.1.4.2. ERIH – Europska ruta industrijske baštine.....	32
3.2. KOMPARATIVNI PRIMJERI.....	33
3.2.1. Velenje (Slovenija).....	34
3.2.2. Labin.....	36
3.2.3. Mursko Središće.....	38
4. PROJEKTI OŽIVLJAVANJA KULTURE.....	41
4.1. KULTURNE POLITIKE.....	43
4.2. MIŠLJENJE LOKALNOG STANOVNIŠTVA.....	46
4.2.1. „Rudari – ponos našeg kraja!“.....	46
4.2.2. Rudarsko naselje.....	49
4.2.3. Muzealizacija.....	57
4.3. PRIJEDLOZI I IDEJE	60
4.4. PROJEKT „PUTOVIMA PODRAVSKIH RUDARA“.....	64
4.4.1. Dan rudara.....	66
ZAKLJUČAK.....	68
Literatura.....	70
Sažetak.....	75
Summary.....	76

UVOD

Ovaj diplomski rad bavit će se nekad poznatim rudarskim mjestom, s dugom tradicijom eksploatacije ugljena, koja je danas zaboravljena. Riječ je o Glogovcu, smještenom svega nekoliko kilometara od Koprivnice, koji je nekad bio, unatoč svojoj veličini, središte zbivanja; mjesto okupljanja i zabave, ali i mukotrpnog rada. Cilj ovoga rada jest prikazati životni ciklus i razvoj jednog mjesta tijekom XX. stoljeća te ponuditi moguća rješenja za revitalizaciju istog, i to kroz valorizaciju kulturne baštine, točnije rudarske baštine. Budući da ne postoji nikakvo obilježje po kojemu bi se vidjelo ili barem dalo naslutiti da se radi o mjestu bogate prošlosti, odlučila sam razgovarati s lokalnim stanovništvom te im postaviti pitanja o njihovom sjećanju na nekad vrlo živu sredinu, valorizaciju rudarske baštine i revitalizaciju, odnosno na koji način sačuvati uspomenu na rudare i rudnik. S druge strane, ne radi se samo o čuvanju uspomena, već i o davanju priznanja i počasti rudarima te zaštiti rudarske baštine, koja je od likvidacije rudnika početkom 1970-ih prepuštena sama sebi, odnosno propadanju.

S obzirom da sam već pisala o Glogovcu, točnije rudniku 1960-ih i 1970-ih godina s antropološkog aspekta, odlučila sam nastaviti baviti se tom temom, ali postavljajući aktualna pitanja, odnosno kroz njih ispitati mogućnosti na koji način spasiti postojeće objekte, kako doprinijeti mjestu i kvaliteti života lokalnog stanovništva i sl. Još jedno važno pitanje koje se nametnulo jest muzealizacija rudarske baštine – zašto ne postoji muzej, tj. kako to da ne postoji čak niti zbirka predmeta te ispitati što se čini kao najbolje rješenje za očuvanje predmeta i postrojenja koji ukazuju na bogato rudarsko naslijeđe.

Knjiga Tullia Vorana, povjesničara iz Labina, *Istarski ugljenokopi – Četiri stoljeća rudarenja u Istri* (Vorano, 1998) pomogla mi je u koncipiranju prvog poglavlja, budući da je autor dao cjelovit kronološki pregled rudarske djelatnosti na Labinštini. Tako je i u prvom poglavlju ovoga rada opisan povijesni kontekst Glogovca, uzimajući u obzir gospodarske i političke prilike koje su obilježile pojedino razdoblje. U tom poglavlju pišem o prijeratnom, međuratnom i poslijeratnom razdoblju, a napisano je uglavnom na temelju radova povjesničarke Mire Kolar Dimitrijević, koja je pisala o rudarstvu s povijesnog aspekta, kao i rada Dragutina Feletara. U pisanju ovog dijela rada služila sam se i arhivskom građom Državnog arhiva u Varaždinu (DAV), odnosno Arhivskog sabirnog centra (ASC) Koprivnica s temom koprivničkih ugljenokopa.

Drugo je poglavlje posvećeno samom mjestu – Glogovcu te je kroz potpoglavlja prikazan njegov životni ciklus – od industrijskog rudarskog kompleksa, dinamičnog mjesta poželjnog za život pa sve do propadanja i zapuštanja, zbog kojeg je lokalno stanovništvo danas izrazito revoltirano. Za pisanje ovog poglavlja poslužila mi je prethodno spomenuta arhivska građa i članak „*Bilogorski rudnici*“ *Koprivnica (Pogon Bregi) 1960-ih i 1970-ih. Antropološki pristup* (Horvat, 2014).

Tema trećeg poglavlja je muzealizacija industrijske baštine i u tom smo poglavlju ponudili teorijska rješenja za taj problem. Tako će u potpoglavljima biti opisan interpretacijski centar, muzejska zbirka i muzej, kao i europski kulturni itinerar i ruta, odnosno mogućnosti za očuvanje rudarske baštine i njenu implementaciju u turističke tokove. U pisanju ovog poglavlja najviše su pomogli radovi muzeologa Ive Maroevića te članci iz časopisa *Informatica Museologica*. Tekst će biti prožet kazivanjima etnoantropologinje Marije Mesarić – više kustosice Muzeja grada Koprivnice, od koje smo dobili stručno mišljenje na tu temu. Potpoglavlja će se također baviti i komparativnim primjerima – Velenjem, Labinom te Glogovcu geografski najbližim primjerom – Spomen domom rudarstva koji je osnovan u sklopu turističkog kompleksa u Murskom Središću.

Posljednje, četvrto poglavlje bavi se kulturnim politikama te (mogućim) projektima, ali naglasak je na mišljenju lokalnog stanovništva. Istražili smo kako doživljavaju rudare, Rudarsko naselje – „ruglo“ u selu, problem obnove, vlasničke odnose te što smatraju rješenjem za ovakvo derutno stanje. Naravno, razgovarali smo i na temu muzealizacije – treba li muzej i kakav bi on trebao biti. Neke su ideje kazivača minimalističke,¹ ali dobre jer bi zasigurno pozitivno utjecale na kvalitetu života lokalnog stanovništva, a i ljudi iz šire okoline imali bi gdje na izlet.

Nakon toga slijedi zaključak te je na kraju navedena korištena literatura – popis kazivača, knjige, zbornici, časopisi, publikacije, arhivski te Internet izvori.

Za pisanje posljednjeg poglavlja bili su mi potrebni kazivači iz Glogovca, do kojih u početku i nije bilo lako doći. Ipak, njih petero je pristalo.² Na intervju je lako i rado pristao čovjek koji je „učio zanat“ u rudniku, s rudarima. Svi su me sugovornici iznenadili nekim informacijama ili idejama i iznenadila sam se koliko korisnih informacija mogu dobiti u 10-ak

¹ Npr. urediti stazu za šetnju, postaviti klupu za odmor te informirati posjetitelje putem info ploče o prošlosti mjesta na kojemu se nalaze.

² Osim mještana koji su zainteresirani za kulturu i razvoj svoga mjesta, intervjuiran je i načelnik Općine te viša kustosica muzeja grada Koprivnice. Korišten je i intervju jednog bivšeg rudara iz 2013. godine.

ili 20-ak minuta razgovora. Svi su bili iznenađeni jer se razgovor snima, ali to nije predstavljalo problem. Zanimljivo je bilo kad sam u frizerskom salonu slučajno susrela buduću sugovornicu, koja je pisala o Danu rudara u općinskom listu.³ Naravno, bilo je i onih bez ideja i nezainteresiranih koji nisu htjeli razgovarati, ali intervjuirani mještani su bili ugodni sugovornici. No, kad svatko ima neku ideju i, prije svega, volju i želju da se nešto napravi, vjerujem da je moguće ostvariti barem dio toga, pa makar to bila samo info ploča o rudniku i rudarima, jer za sad ne postoji niti ona.

Uz antropološki i etnografski pristup temi, i terensko istraživanje, od metoda su korištene metoda kompilacije, komparacije i deskripcije.

³ Upitala sam je je li joj se tko javio s kakvom rudarskom pričom, budući da je navela svoj E-mail na koji se može poslati. Rekla je da nije te me uputila na članak „*Bilogorski rudnici*“ *Koprivnica (Pogon Bregi) 1960-ih i 1970-ih. Antropološki pristup* (Horvat, 2014), od 10-ak stranica u *Podravskom zborniku*. Nije znala da priča o mojem radu pa je ta situacija bila jako simpatična. Odmah smo razmijenile brojeve; bila je presretna jer je još netko zainteresiran za rudnik i projekte oživljavanja kulture.

1. POVIJESNI KONTEKST

Razvoj podravskog rudarstva i eksploatacija ugljena usko su vezani uz gradnju i razvoj željeznica. Budući da se ugljen ovdje najviše koristio kao energetska podloga, egzistencija i razvoj nekih bilogorskih ugljenokopa izravno je ovisila o narudžbama državnih željeznica. Do ukidanja podravsko-bilogorskih ugljenokopa krajem sedamdesetih i početkom osamdesetih godina, došlo je iz više razloga, a među najvažnijima se navode: težina eksploatacije zbog pjeskovito-laporastog sastava tla i visoke vode temeljnice; mala ekonomičnost zbog tankih slojeva; te zastarjelost tehničke opremljenosti ugljenokopa (Feletar, 1984).

Eksploatacija ugljena u rudniku u Glogovcu započela je već 1869. godine, pod upravom *Glogovačke rudarske udruge za kopanje ugljena*. To je bio najveći rudnik na tom području. Povećanjem kruga potrošača i količine proizvodnje, rudnik je otkupila *Đurđevačka imovna općina*, u nadi da će poboljšati svoju rentabilnost. No, kako se to nije dogodilo, a nakon Prvog svjetskog rata je nastupila i ugljena kriza, rudnik je 1923. godine preuzelo pod svoju upravu *Ugljenokopno dioničko društvo Mirna* (Kolar Dimitrijević, 1977). U vrijeme Drugog svjetskog rata rudnici su postali državni, iako je rudnik do 1943. djelovao kao dioničko društvo. Zatim je u Bjelovaru osnovana zajednička uprava za sve rudnike Bilogore. Integracijom poduzeća *Koprivnički ugljenokopi – Koprivnica* (Radna organizacija Kop. ugljenokopi – Bregi osnovana 15. studenoga 1946.)⁴ i *Križevački ugljenokopi – Vojakovački Kloštar*, koja je provedena 1. siječnja 1963., poduzeće nastavlja s radom pod nazivom *Bilogorski rudnici – Koprivnica*. Zatim je 1. travnja 1967. poduzeće *Križevački ugljenokopi – Vojakovački Kloštar* ponovno izdvojeno kao samostalno poduzeće (424; Društveni plan za 1970. god.). Od 1. ožujka 1970. godine promijenjen je naziv i sjedište poduzeća *Bilogorski rudnici – Koprivnica* u *Koprivnički ugljenokopi – Bregi*, budući da je pogon Bregi jedini ostao aktivan.⁵ Od ostalih pogona poduzeće je obuhvaćalo: Suboticu, Lepavinu, Vojakovački Kloštar te Kozarevac (424; Informacija o stanju i položaju Koprivničkih ugljenokopa Bregi). Pogon Bregi obuhvaćao je četiri jame – Staru jamu, Novu jamu, Imovinu i Petrovdol, a 60-ih se godina spominju samo reviri Stara jama i Petrovdol.

⁴ Državni arhiv u Varaždinu (ASC Koprivnica), 424 „Koprivnički ugljenokopi“; Izvještaj o stanju i poslovanju Bilogorskih ugljenokopa 1965.- 66.g. te rezerve uglja sa stanjem 1966.g.

⁵ Iako nosi naziv „Bregi“, prema mjestu i Općini Koprivnički Bregi, pogon se nalazio u Glogovcu.

1.1. MEĐURATNO RAZDOBLJE

U razdoblju između dva rata područje doživljava sve veću zaposlenost i obujam eksploatacije, pogotovo nakon izgradnje rudarske željeznice od Glogovca do separacije i željezničke stanice u Koprivničkim Bregima 1926. godine. Rudnik je imao snažan utjecaj na stvaranje radničke klase od okolnih siromašnih seljaka, kao i na razvoj međuratnog naprednog pokreta (Feletar 1984). Na položaj radništva, koji nije uvijek bio isti, osvrnula se povjesničarka Mira Kolar Dimitrijević, koja razlikuje četiri razdoblja: razdoblje poslijeratne inflacije (1919. – 1924.), razdoblje deflacije i relativne stabilizacije (1925. – 1929.), razdoblje krize (1931. – 1935.) i razdoblje predratnih promjena (1936. – 1941.).

1.1.1. Poslijeratna inflacija (1919. – 1924.)

Položaj rudara u ovom razdoblju bio je dobar, zahvaljujući ugljenoj krizi. Kako bi se spriječili štrajkovi, u rudnicima je forsirano sklapanje jedinstvenih sporazuma s rudarima učlanjenima u Opći radnički savez (ORS).⁶ Već nakon šest mjeseci došlo je do revizije ugovora, uslijed visoke stope inflacije. Nadnice su se i dalje povećavale, no 1921. izvršen je kontranapad poslodavaca na nadnice rudara Zagorja i Podravine jer svojim lignitom nisu mogli konkurirati višekaloričnim ugljenima Bosne i Srbije.⁷ Pod djelovanjem ekonomske politike položaj rudara se postepeno sve više pogoršavao (Kolar Dimitrijević, 1977).

U 1924. godini inflaciju je zamijenila politika deflacije, što je izazvalo privrednu depresiju i likvidaciju mnogih industrijskih i uopće privrednih poduzeća koja nisu raspolagala solidnim kapitalima. Na tržištu radne snage osjećala se sve veća nezaposlenost, što je naročito pogađalo krajeve velike agrarne naseljenosti, među koje treba ubrojiti i koprivnički kraj (Kolar Dimitrijević, 1977).

1.1.2. Deflacija i relativna stabilizacija (1925. – 1929.)

U ovom se razdoblju otvara rudnik *Mirna* u Glogovcu te se povećava broj zaposlenih. Dolaze jugoslavenski rudari iz rudnika Vestfalije te nekoliko istarskih izbjeglica i veći broj

⁶ Reformistička i pregovorima sklona, ali klasnoj borbi nesklona radnička organizacija. Budući da su poslodavci već djelovali organizirano – uz pomoć policijskih intervencija su gušili rudarske pokrete i progonili rudare pa je došlo do pogoršanja položaja rudara, a ORS je potpuno izgubio povjerenje radnika (Kolar Dimitrijević, 1977).

⁷ Nadnica glogovačkih rudara bila je snižena za 12% nominalno, dok je realno snižena i više uslijed zamjene plaća (kruna: dinar = 4:1). Borba za povećanje nadnica se nastavlja, javljaju se štrajkovi, a poslodavci počinju organizirano nastupati te uz pomoć policijskih intervencija guše rudarske pokrete i progone rudare. (Kolar Dimitrijević, 1977).

Zagoraca. Broj rudara na ovom području već je tolik da su Koprivnički Bregi postali sjedište jedne od trinaest bratinskih blagajni na području sjeverne Hrvatske.⁸ Novozaposleni su rudari živjeli isključivo od rudarske nadnice pa se nisu usudili štrajkati jer su se bojali otpusta.⁹ ORS je pomalo zanemarivao rad među rudarima Podravine te su oni ostali bez ikakve sindikalne organizacije. Nakon skoro pet godina bez sindikalnog udruživanja, 1928. uprave ugljenokopa imale su potpunu kontrolu nad rudarima. Osmero rudara pokušalo je uspostaviti sindikalnu organizaciju u Glogovcu i tako omogućiti izbor radničkih povjerenika, no taj je pokušaj rezultirao njihovim otpustom. Taj je događaj svratio pažnju postojećih sindikalnih organizacija na velik broj obespravljenih rudara u okolici Koprivnice.¹⁰ No, vrijeme nije bilo povoljno za aktiviranje sindikalnog rada. Državne su željeznice prestale kupovati slabokaloričan lignit, a iz te su se krize oslobodili tek uoči Drugog svjetskog rata, pod utjecajem predratnih promjena. Nadnice rudara bile su niske, a intenzivnost rada relativno velika (Kolar Dimitrijević, 1977).

Valja istaknuti da su početkom 1929. godine predstavnici Ujedinjenog radničkog sindikalnog saveza Jugoslavije (URSSJ) stigli u Brege i u Glogovac te intervenirali kod uprava oba rudnika da se dozvole izbori radničkih povjerenika (Kolar Dimitrijević, 1977).

1.1.3. Kriza (1931. – 1935.)

Tek u 1931. godini provedeni su izbori za radničke povjerenike, ali pod kontrolom uprava. Za povjerenike su forsirani radnici-doseljenici, a radnici-seljaci su gotovo bili bez svog predstavnika. „Međutim, usprkos postojanju radničkih povjerenika položaj rudara u ovom vremenu se ne poboljšava i intervencije povjerenika su rijetke, a uprava se, kao i prije, diktatorski ponaša prema radnicima. Pod djelovanjem krize lignitskih rudnika, a i krize u bratinskim blagajnama, rudarima su neprestano smanjivane njihove novčane prinadležnosti i prava, te oni potkraj velike svjetske depresije žive veoma bijedno sa svojim gladnim nadnicama“ (Kolar Dimitrijević, 1977:34). Nakon krize situacija je ostala ista.

⁸ Mutualne udruge, tzv. bratinske blagajne počeli su prije svih osnivati rudari, kao pripadnici profesije najviše izložene opasnostima, s ciljem osiguranja rudara od nesreće na poslu i od starosti. Prva ovakva blagajna rudarske uzajamne pomoći osnovana je 1833. u Rudama kod Samobora. Bilo je uobičajeno da dvije trećine doprinosa rudarske bratinske blagajne plaćaju radnici, a jednu trećinu poslodavci (Puljiz, 2005).

⁹ Štrajk nije bio zabranjen, ali se njime prekidalo članstvo u bratinskoj blagajni i na taj način gubio kontinuirani staž za mirovinu (Kolar Dimitrijević, 1977).

¹⁰ Postojao je URSSJ (Ujedinjeni radnički sindikalni savez Jugoslavije), no rudari nisu imali svog radničkog povjerenika. Formiran je i HRS (Hrvatski radnički savez) (Kolar Dimitrijević, 1977).

1.1.4. Predratne promjene (1936. – 1941.)

Dvadesetih godina Hrvatski Radnički Savez (HRS) nije imao veće značenje¹¹, a u ovom su razdoblju hrvatski poslodavci u ovoj organizaciji vidjeli sredstvo pomoću kojeg će slomiti „poletnu klasnu borbu radnika i razbiti radničko jedinstvo“ isticanjem nacionalnih interesa hrvatskih radnika. Predsjednik HRS-ove podružnice u Koprivnici postao je Viktor Galinec, koji je iskoristio nacionalno-političko raspoloženje hrvatskih radnika protiv stranaca, te je osigurao svoj utjecaj i prevlast HRS-a. Borba za radništvo između HRS-a i URSSJ-a se na koprivničkom području odigrala upravo u Glogovcu, što nije slučajno.¹² U *Mirninom* su se rudniku pojavile dvije liste: HRS-ovska i nedefinirana, odnosno URSSJ-ovska. Izbori su se održali tek 1937., no rudari su ih bojkotirali. Osim toga, HRS je izgubio povjerenje radnika jer je vodio posljednji štrajk, koji je završio neuspjehom. „Čak šta više, radnici su međusobno razgovarali i govorili kako su navodni bivši povjerenici, koje je HRS i sada kandidirao, dobili od uprave neku novčanu nagradu“ (Kolar Dimitrijević, 1977:35). To je prisililo Galinca da se jače angažira za poboljšanje ekonomskog položaja radnika jer su rudari bili vrlo nezadovoljni kolektivnim ugovorom sklopljenim 1.4.1937. Često su se održavali politički sastanci (HSS-a i HRS-a), na kojima su rudari krivo informirani o zbivanjima u radničkom klasnom pokretu.¹³ Tako je HRS ponovno osvojio povjerenje rudara Glogovca. Restrikcijom državnih narudžbi polovicom 1939. provedena je redukcija rudara pa je tako i njihov položaj, o kojem se govorilo na rudarskoj anketi u Zagrebu krajem ožujka 1939., postao još bjedniji (Kolar Dimitrijević, 1977).

Rudari bi povremeno dobili povišicu, no to je bilo neznatno s obzirom na predratnu inflaciju. Nacionalno oduševljenje je pomalo nestajalo. Slali su se i zahtjevi Vladku Mačeku¹⁴ da se lignit zagorskih i podravskih ugljenokopa ponovno više upotrebljava kod državnih željeznica, ali oni nisu podržavani. Stoga rudari ponovno stupaju u tarifni spor u svibnju 1940. i zahtijevaju ubrzano donošenje jedinstvenog kolektivnog ugovora za lignitske ugljenokope, kako im je Galinec obećao na poviše spomenutoj anketi rudara u Zagrebu. Prvo se izrađivao kolektivni ugovor za rudnike mrkog ugljena, iz čega bi se moglo zaključiti da se zapravo samo dobivalo na vremenu, a rudari lignitskih ugljenokopa su s pravom bili nezadovoljni, budući da su se oni pobunili. Stoga je u Glogovcu 12. srpnja 1940. izbio ilegalan štrajk.

¹¹ Sindikalna organizacija Hrvatske seljačke stranke za djelovanje među hrvatskim radnicima (Kolar Dimitrijević 1977).

¹² Naime, Koprivnica je ostala bez brojnijeg industrijskog radništva, uslijed likvidacije *Daničine* Tvornice šarafa, smanjivanja obujma poslovanja kemijske tvornice i Tvornice ulja (Kolar Dimitrijević 1977).

¹³ Treba uzeti u obzir da su rudari bili udaljeni od industrijskih središta i bez štampe, često i nepismeni.

¹⁴ Potpredsjednik skupštine Kraljevine SHS (<http://www.hrleksikon.info/definicija/macek-2.html>).

Galinec im je objašnjavao kako ne mogu samo tako stupiti u štrajk jer prije toga postoji arbitraža, stoga je njihov štrajk nezakonit i kao takav kažnjiv. No, radnici su ga slušali s „hladnom šutnjom“, a on je otišao, svjestan da u ovoj sredini više nema što tražiti. Ta je akcija ubrzala donošenje kolektivnog ugovora za lignitske ugljenokope te je on za mjesec dana objavljen.¹⁵ Uzme li se u obzir vrijeme kad je ugovor donesen – vrijeme velike inflacije, te da su njime zapravo petrificirane zarade, može se zaključiti da je taj ugovor zapravo bio povoljniji za poslodavce nego za rudare. Tim je ugovorom ujedno i započet proces centralizacije i miješanja države u radničke sporove, a po uzoru na fašističke zemlje (Kolar Dimitrijević, 1977).

Potražnja za domaćim lignitom povećana je zabranom uvoza niskokaloričnih ugljena iz inozemstva. No, državne željeznice kupovale su ugljen po nižim cijenama od utvrđene banovinske odluke, dakle, gotovo ispod visine proizvodnih troškova, što se opet odrazilo na rudarske zarade. O tome je, kao i o teškim radnim uvjetima progovoreno na sastanku podružnice HRS-a u Koprivnici, 16. ožujka 1941. „Skuparinski doplatak“¹⁶ rudara bio je povišen za 18% u listopadu 1940., što je bilo nedovoljno, s obzirom na porast troškova života. *Durđevačka imovna općina* nalazila se u financijskoj krizi te nije uplaćivala doplatak radnicima, prestala je isplaćivati i mirovine starim rudarima, a onda i nadnice zaposlenim rudarima. Budući da nije bila član Saveza rudarskih i metalurških poduzeća Banovine Hrvatske, nije se trebala pridržavati ni kolektivnog ugovora za lignitske ugljenokope. No, ipak je njen odnos prema rudarima bio znatno bolji od bogatije uprave *Mirninog* rudnika, iza kojeg je stajao najkrupniji domaći kapital, što se vidjelo i po globama (Kolar Dimitrijević, 1977:36-37).¹⁷

Uprava *Mirninog* rudnika koristila se tom situacijom te je pogoršavala radne uvjete u svojim pogonima, predviđajući skorašnju likvidaciju rudnika *Durđevačke imovne općine* i veliku ponudu nezaposlene radne snage koja će to tolerirati. Uoči rata bratinska blagajna u Bregima gotovo uopće nije poštivala pravila. Zbog svega toga, započela je sabotaža rada od strane rudara. Stoga je mjesna bratinska blagajna u Bregima 1940. godinu završila s gubitkom od 75.825 dinara, a početkom 1941. rudarski je liječnik upozoren da mora smanjiti bolovanja rudara na najmanju moguću mjeru. No, rudari su nastavili s takvom praksom, koja se

¹⁵ Temeljne nadnice kopača povišene su s 28 na 34 dinara, a akordne stavke za 10% te su detaljno utvrđena primanja u naravi (Kolar Dimitrijević, 1977).

¹⁶ Novčana pomoć zbog rasta cijene životnih troškova.

¹⁷ U toku 1940. radnici *Mirninog* rudnika uplatili su u bratinsku blagajnu 9.050 dinara od globa, dok su radnici *Durđevačke imovne općine* uplatili samo stotinu (Kolar Dimitrijević, 1977).

pokazala vrlo djelotvornom već za vrijeme prvog svjetskog rata, i na taj način su pokazali svoje neslaganje i razočaranje s politikom režimskog HRS-a te su dali svoj prilog rušenju kapitalističkih proizvodnih odnosa. „Zloupotrijebljeni radi postizanja jedne političke karijere, rudari koprivničkih rudnika ponovno su se vratili klasnim pozicijama, te su to i dokazali u toku drugog svjetskog rata (...)“ (Kolar Dimitrijević, 1977:37).

1.2. DRUGI SVJETSKI RAT

Za vrijeme Drugog svjetskog rata ugljen je i dalje bio osnovna pogonska energija za željeznice i tvornice. U prvi je plan došla opskrba „ratne mašine“ pa se čitava proizvodnja morala prilagoditi ratnim potrebama. Zbog toga su lignitski ugljenokopi, zbog blizine većih potrošačkih središta, ponovno postali od interesa za državu. Stoga se raznim uredbama i kolektivnim ugovorima nastojalo osigurati neprekidan rad te spriječiti likvidaciju ugljenokopa u Podravini i Hrvatskom zagorju. Zbog slabe debljine ugljenih žila te neznatnih ulaganja vlasnika, rad u ovim rudnicima bio je iznimno težak i opasan te nije bio plaćen onoliko koliko je trebao biti (Kolar Dimitrijević, 1979).

Teške prilike rudara nakon Travanjskog rata postale su još teže.¹⁸ Zarade rudara bile su toliko bijedne da nisu mogli kupovati hranu niti na „crno“, a mesnica u Glogovcu bila je gotovo uvijek bez mesa zbog specijalnih odredbi pri kupovini stoke.¹⁹ Vlasti nisu mogle riješiti ovaj problem zbog svakodnevnog opadanja vrijednosti novca, stoga su rudari počeli izostajati s posla kako bi se posvetili poljoprivredi, točnije žetvenim radovima za hranu. Dakle, došlo je do osipanja rudara. Dio njih prijavio se za dobrovoljan rad u Njemačku (Treći Reich), drugi se dio posvetio isključivo seoskim zanimanjima, a treći dio se dobrovoljno javio u vojsku. Nedostatak radne snage rezultirao je padom proizvodnje, što je zabrinulo vlast, tim više što je zbog porušenih mostova u Bosni opskrba mrkim ugljenom zaostajala za potrebama. Sukobi između radnika i uprave bili su sve češći te se širilo nezadovoljstvo, stoga su radničke kuhinje pri rudnicima postale imperativ za osiguranje rada rudnika (Kolar Dimitrijević, 1979).

¹⁸ Rat koji je trajao od 6. do 17. travnja 1941., a rezultirao je propašću Jugoslavije te uspostavom Nezavisne Države Hrvatske. (<http://povijest.net/v5/hrvatska/hrvatska-2-svjetski-rat/2011/slomljena-osovina-2/>)

¹⁹ Vlasnik mesnice Ladislav Pupiće, kao vanjski mesar, na koprivničkom je sajmu smio kupovati tek poslije 11 sati. Tada više nije bilo stoke na prodaju, a kupnja na selu bila je zabranjena (Kolar Dimitrijević, 1979).

Zbog sve slabije produktivnosti i drugih nepoželjnih pojava, osnovana je posebna komisija za pregled rudnika Podravine i Hrvatskog zagorja. Utvrđeno je da je učinak naših rudara znatno niži nego u Njemačkoj, Švedskoj, pa čak i u Bosni, a uzroci toga bili su niski slojevi ugljena (40 – 150 cm), koji su zahtijevali da se puzeći izvlači ugljen do glavnog hodnika (60 – 150 m). Osim toga, rudari su radili u vrlo nezahvalnim uvjetima, zrak i voda bili su „loši“. Zbog tih teških uvjeta rada i visoke temperature, radnici su se često onesvješćivali, čemu je još više doprinijela slaba prehrana. Utvrđeno je i da rudari svoje zarade ne primaju redovito pa se komisija iznenadila njihovim neobičnim strpljenjem u iščekivanju sređivanja njihovog položaja. Bilo je jasno da se ova situacija mora što prije riješiti, inače mogu očekivati još manji broj rudara, pa i likvidaciju rudnika (Kolar Dimitrijević, 1979). Za pojedine rudnike očuvani su i posebni zapisnički izvještaji. Jedan je iz tog perioda glasio:

Krivnja za teške prilike u rudnicima gotovo se svugdje svaljuje na radništvo, što je posve nelogično i netočno. Krivnju valja tražiti u slaboj brizi uprava za zaposlene: uvjeti stanovanja su loši, rudari i njihove obitelji zapušteni i nepismeni (...) (Kolar Dimitrijević 1979:61).

Iz izvještaja za rudnik *Mirnu* u Bregima vidimo da je od 602 zaposlena, u jamama radilo 230 rudara. Opadanje proizvodnosti u „1941. u odnosu na 1939. godinu bilo je porazno“ (Kolar Dimitrijević 1979:61).²⁰ Iako su se zarade povećale, životni je standard bio nizak. Treba uzeti u obzir, osim skupoće životnih namirnica, da su rudari Glogovca uglavnom bili kolonizirani rudari bez zemlje (Grci i Slovenci). Stoga je Državni ured za nadzor cijena i nadnicu nakon ovog komisijskog pregleda utvrdio cijenu ugljena kojom bi se mogle podmiriti režije rudnika (Kolar Dimitrijević, 1979).

Krajem 1942. godine rudarske su nadnice ponovno povećane te je ministar obećao da će ubuduće rudari u društvenom i materijalnom položaju zauzeti ono mjesto koje mu po njegovim tjelesnim naporima, zaslugama za narodno gospodarstvo i po samoj društvenoj pravici i pripada. Razlog povećanja nadnica zapravo je bio strah od pada proizvodnje, uslijed napada Partizana, koji su ciljano uništavali rudnike u ovom razdoblju te pozivali rudare na sabotazu (Kolar Dimitrijević, 1979).

²⁰ „Učinak kopača u otkopu opao je od 1379 kg na 1188 kg, a učinak kopača u pripremi od 613 na 491 kg. Smanjen je i broj radnika, te je 1939. bilo 74.388 nadnica, a 1941. godine 31.389 nadnica“ (Kolar Dimitrijević, 1979:61).

Proizvodnja je postala neplanska, nesigurna i nestalna. Gotovo je i nije bilo, no u rudniku su postojali rudari i primali su plaću, samo da se ne bi razbjegli.²¹ Rudari su bili svjesni da najviše o njihovom radu i uspjesima u proizvodnji ovisi sudbina gospodarstva NDH, a time i politička snaga. Bilo ih je sve teže pridobiti, čak niti znatno povećanje zarada nije pomoglo, a niti oslobođenje od vojske i vojnih vježbi.

Početakom 1945., jedan od osnovnih privrednih problema ustaške države, bilo je upravo pitanje ugljena. Posljedice nestašice ugljena osjetila je željeznica, stanovništvo se smrzavalo, a industrijska proizvodnja je zamirala i bez bombardiranja. U Glogovcu je pod prisilom radilo 30-ak rudara, koji su nakon višemjesečnog zastoja uspjeli izvući par stotina tona ugljena, što i nije bilo od velikog značaja, s obzirom na potrebe (Kolar Dimitrijević, 1979).

Sastavni dio NOB-a bila je bitka za ugljen, koja je zapravo kratko trajala, ali je jako oslabila gospodarstvo. Partizani su promišljeno onemogućavali dolazak do ugljena, kako bi tvornice ostale bez sirovina i stale s proizvodnjom. Uložili su velik napor u oslobođenje rudnika, čime su spriječili i izvlačenje prirodnih bogatstava naše zemlje u Treći Reich. Tako je glavna energija 1945. godine bila drvo (Kolar Dimitrijević, 1979).

1.3. RAZDOBLJE NAKON DRUGOG SVJETSKOG RATA

Budući da je ugljen sve do sedamdesetih godina prošlog stoljeća predstavljao osnovnu pogonsku silu, a ugljenokopi su ujedno bili i najveća radna organizacija, nakon Drugog svjetskog rata podravsko-bilogorsko rudarstvo odigralo je važnu ulogu u ukupnom razvoju Podravine. Neka najvažnija okna, gdje je spadao i Glogovac, aktiviraju se već 1945. godine, a zatim proizvodnja stalno raste, da bi 1953. godine premašila ukupnu proizvodnju iz 1939. godine. Iako je broj rudara 1953. bio manji, proizvodnja se povećala te nastavila rasti (Feletar, 1984).²²

²¹ Npr. u rudniku Pitomača na platnoj listi bilo je 300 radnika do rujna 1943., iako je proizvodnja obustavljena još u ožujku (Kolar Dimitrijević, 1979).

²² 1939. godine u podravsko-bilogorskim rudnicima izvađeno je 90,9 tisuća tona ugljena, a bilo je 748 zaposlenih rudara. U vrijeme Drugog svjetskog rata proizvodnja je znatno pala, a 1953. je izvađeno 96,4 tisuća tona ugljena. Zaposlenih je bilo 698 (Feletar, 1984).

Šezdesete godine prošloga stoljeća predstavljale su „zlatni vijek“ podravsko-bilogorskog rudarstva. Maksimum proizvodnje ostvaren je 1958. godine, kad su *Koprivnički ugljenokopi* sa zaposlenih 728 rudara i drugog osoblja iskopali 138.000 tona ugljena. Kao što je već rečeno, tada su ugljenokopi bili najveća i najpropulzivnija radna organizacija u Podravini, a u njima i oko njih okuplja se tadašnji stručni kadar pa se otuda šire i neke inovacije u pravcu supstitucije rudarenja drugim industrijskim proizvodnjama. Kasnije, sedamdesetih godina prošlog stoljeća, rudnici polako odumiru i postaju važno izvorište radne snage za industriju. Zbog jeftine nafte, dotrajalosti rudarske opreme, relativno male izdašnosti ugljenih slojeva i slabije kvalitete bilogorskog lignita, kao i problema s visokom razinom vode temeljnice i dr. vađenje ugljena postalo je skupo i nerentabilno, što je dovelo do ukidanja *Koprivničkih ugljenokopa* 1970., a otpušteni rudari zaposleni su u koprivničkoj industriji ili drugim krajevima, a neki su otišli u mirovinu (Feletar, 1984).

2. GLOGOVAC

Ovo nekadašnje rudarsko mjesto nalazi se otprilike 7 km jugoistočno od Koprivnice, inače područje bogato šumom, gdje se vadio lignit od 1869. do 1970. godine. Stanovništvo se bavilo poljoprivredom i rudarstvom, a kasnije, razvojem industrije (*Podravke* i ostalih tvornica), zaposlilo se u istoj. Još se i danas obrađuje zemlja, no znatno manje nego prije (Horvat, 2014).

U ovom ćemo se poglavlju baviti kvalitetom života u Glogovcu za vrijeme rada rudnika, nakon likvidacije kao i danas, što će biti potkrijepljeno izjavama kazivača – uglavnom bivših rudara. Također će u potpoglavljima biti naveden broj stanovnika, a sve s ciljem prikazivanja promjena do kojih je došlo zatvaranjem rudnika.

2.1. GLOGOVAC KAO GRAD

Na području Glogovca 1857. godine živjelo je samo 202 stanovnika. No, broj se povećavao pa se tako 1953. godine broj stanovnika povećao na 968. Dakle, došlo je do znatnog povećanja. To je razumljivo, budući da se na tom prostoru vadio ugljen od 1869. godine pa su se mnogi rudari, sa ili bez obitelji, doselili u ovaj kraj. Do 1914. godine rudnik je zapošljavao otprilike 100 ljudi, a u razdoblju između dva svjetska rata otprilike 450 ljudi (Feletar, 2011). Sve je to pozitivno utjecalo na razvoj mjesta, o čemu svjedoči i izjava jednog bivšeg rudara: „*Tu ti je bio ko grad. Tu ti je uvik... bila je trgovina uvik, i mesnica... i kino (...) pa i kafana! Bila je i brijačnica. O pa da, i pekara. I doktor! (...) Tu je on u domu imo svoju ordinaciju. Rudarski doktor. (...) I gori je bila menza.* Osim toga, rudnik je doprinio razvoju kulture te poticao izložbe, folklorne skupine, tamburaške sekcije, postojao je i jazz orkestar.“ (Horvat, 2014:123).

S obzirom na tadašnja prijevozna sredstva, Glogovac nikad nije bio pust: (...) *ko ima kola (tad ste bili svi isti.) i bicikl. To je najveći prijevoz bio! Koji motorčić. (...) Al sve većinom biciklom i pješke.* Druga se sugovornica prisjetila kako su svi mogli od nečega živjeti, bez obzira što možda nisu radili u rudniku: *Onda bilo ljudi, onda se prodalo, onda se*

kupilo (...) sve šta se doma stvorilo, sve su mogli prodat. Ista je sugovornica dala osvrt na razvoj infrastrukture:

Znaš kak je bilo, nije, bila je pruga gore, nije bilo asfalta. Koje godine, 60 i '63. ili '64. se je asfalt napravil. Bilo je onak prazno, nije bilo... (Šodrani put). Obični, blato po selu, blato do koljena, sećam se dok je došel (Horvat, 2014:123).

Glogovac je karakterizirala etnička raznolikost, a samim time postojala je razlika između domaćih i doseljenih rudara. Naime, domaći su rudari imali svoju zemlju koju su obrađivali pa su imali manje slobodnog vremena za druženje. Uglavnom su se družili uz rad i međusobno si pomagali u sezonskim radovima. S druge strane, doseljeni rudari, smješteni u Rudarskom naselju, bili su bez zemlje, a svoje su slobodno vrijeme koristili za zabave, izlete, kino itd. Godišnje odmori su koristili za odlazak rodbini u rodni kraj, dok su domaći rudari iste koristili za rad ili dodatnu zaradu. Rudarski je dom bio glavno okupljalište, a tamo je bilo i kino. „Onda se u kino išlo 3 puta tjedno. Subota, nedjelja i četvrtak. (...) Onda su dolazili iz Mostiju, iz Bregi, sa sviju strana s kolima. Nije onda bilo ni auta, ni traktora. (...) To pjesma! To su zabave! Kad je Dan rudara, to je slavlje, mislim, slavili rudare. Tu je bilo nas po 350. (...) nekad se družilo cijelo naselje! (...) O kartanje, to je bilo kartanje, puno. (Šah, karta...) I nogomet je, imali smo tim, nogomet. (...) Išli smo mi na izlete, i Griomat²³ posle...svukud smo mi išli na izlete. (...) Trakošćane, Plitvička jezera... (...) Autobusom. (...) Bilo je i raznih društava: (...) lovačko društvo, vatrogasno (...) bio je i pjevački zbor u sklopu toga. (...) I dramska sekcija. (...) bio je i jazz orkestar, je bio, koji je sviro zabave u rudarskom. (...) nekad je i učitelj seoski, B., on je vodio tamburašku sekciju. (...) I rudnik je nekad financiro, rudnik je kupio tambure. Pa sve je rudnik financiro” (Horvat, 2014:132)!

Godine 1968. broj zaposlenih se smanjio na 262 (424; Osnovni društveno-operativni plan Bilogorskih rudnika za 1968. g.).²⁴ U kolovozu 1969. godine taj se broj još više smanjio, na 185 radnika (424; Osnovni društveni plan i izvještaji o stanju i perspektivi Bilogorskih rudnika 1969.). Kako je poduzeće počelo poslovati na granici rentabilnosti,²⁵ predviđalo se smanjenje plaća za 5 – 6%. Uzrok slabe prodaje ugljena djelomično je bilo i korištenje lož ulja u industriji, ali i u širokoj potrošnji (424; Perspektivni razvoj pogona Bregi 1967.).

²³ Poduzeće za prodaju drva, građevinskog materijala i sl.

²⁴ Problem radne snage i velika fluktuacija iste bila je karakteristična niz godina unazad u ovim rudnicima, a osnovni uzroci takvog stanja bili su u osobnim dohodcima te u teškim uvjetima rada. Početkom kolovoza 1966. g. bio je zaposlen 301 radnik. (424; Perspektivni razvoj pogona Bregi 1967.) Prije Drugog svjetskog rata bilo je i 500-tinjak zaposlenih (Feletar, 1984).

²⁵ Prodaja ugljena je bila problem: 1967. ostalo je otprilike 23.000-24.000 t ugljena. Ugovori su bili sklopljeni za samo 5.000-6.000 t (424; Stanje i perspektivnost Bilogorskih rudnika KC).

Fluktuacijom radnika došlo je do pomanjkanja produktivne radne snage pa se rad morao odvijati u jednoj smjeni te se učinak poduzeća smanjivao, a troškovi su se stalno povećavali. Bilo je potrebno pronaći rješenje „bilo putem umirovljenja po posebnim uvjetima ili drugim zakonskim mjerama (otkup staža i dr.) za invalide rada, stare i iznemogle radnike i žene, koji nemaju uvjete za prekvalifikaciju“. Također, bilo je nužno pronaći radna mjesta za oko 155 radnika (424; Stanje i položaj ugljenokopa S.R.H-e 1970.g.).

„Zatvaranja rudnika prisjetila se gđa. Barica, kao i reakcija radnika: *1969. godine bilo je najavljeno zatvaranje rudnika. Ne bi vjerovali da su ljudi plakali. Radnici su bili spremni odreći se 80% svoje plaće samo da se radi i dalje. Odlučeno je da rudnik nije isplativ i ipak se zatvorio i to je za mnoge radnike bilo jednako propasti. Rudnik je u svoje doba bio čak jača firma od Podravke. (...) O razlozima zatvaranja, kao i stanju u organizaciji, pričali su i drugi rudari: Zatvorio se radi toga šta je ne imo kupca koji bi otkupio ugljena. I moral se zatvoriti radi toga. Nije bilo rudara dosta da bi mogao otkopavat, to dok sam ja tu došo na tri smene se otkopavalo, tri smene se radilo i tri smene su s kiperom vozile to na stanicu ugljena na državne vagone. Posle došlo (...) na dve smene smo radili, a posle, dok se rudnik zatvaral, samo jedna smena. (...) Drugo nije ostalo, nego se baš moral zatvorit. Bil je prisiljen, da“ (Horvat, 2014:123-124).*

„Poduzeće je 1.3.1970. promijenilo ime iz *Bilogorski rudnici Koprivnica* u *Koprivnički ugljenokopi Bregi* jer je pogon Bregi još jedini bio proizvodni. Rudarski dom Glogovac predan je 20.7.1970. Mjesnoj zajednici Glogovac, za društvene i kulturne potrebe mjesta i okolice“ (Horvat, 2014:124).

Sadržaji i aktivnosti u mjestu postupno su nestajali, o čemu će više biti rečeno u sljedećem potpoglavlju.

2.2. GLOGOVAC 1970-IH GODINA

„Rudnici su nekad bili glavni nosioci privredne aktivnosti i prosperiteta. Prelaskom na nove izvore energije, došlo je do zatvaranja rudnika. Likvidacija rudnika ostavila je velik trag na mjesto. No, dobro je da su, zahvaljujući tadašnjoj socijalnoj politici, svi otpušteni radnici negdje zaposleni ili su, koji su imali uvjete, otišli u mirovinu. Nakon prestanka rada rudnika sve je pomalo nestajalo. Rudari su se zaposlili izvan Glogovca pa su se smanjila i druženja i

zabave. Kako je sve pomalo stalo, sjetnom je izjavom posvjedočio sugovornik: *Dok je, dok je radio rudnik bilo je i kino, a dok se zatvorilo, gotovo je.* Preostale trgovine i sadržaji s vremenom su nestali, o čemu je govorila i sugovornica: *Sve je nestalo, nema više ni kina, ništa. (Sve propada.) Kad su sve pobrali onda, sve su očistili, sve su uzeli. Sve, sve, sve, zlato. Ostal onaj betonski most. (...) Prazno, pusto, pusto. I pusto i još i sad, sad je gotovo“* (Horvat, 2014:124).

2.3. GLOGOVAC DANAS

Prema popisu stanovništva iz 2011. godine, u Glogovcu živi 941 stanovnik, odnosno 2,8% manje u odnosu na 1953. godinu (Feletar, 2011). No, struktura stanovništva se promijenila: *Staro... idem kroz gore, nema, ko nekad mladi, jedno par njih, koji... spraznilo se. Promjena velika. (...) Prazno, pusto, grdo... Je, uništeno. (...) Ti hunti, to se vozilo tu na Brege na ovaj vlak se separiralo nutra. Joj, vidiš, šteta što ničega nema kaj bi bila uspomena (...).* Glogovac danas ima 3 trgovine, a zahvaljujući nekadašnjem rudniku selo ima ambulantu. Cesta kojom se nekad prevozio ugljen do glavne stanice u Bregima, a koja vodi do ambulante, još se i danas naziva *prugica*. Može se zaključiti da danas u Glogovcu ima svega nekoliko radnih mjesta (Horvat, 2014).

Rudarsko naselje, tzv. *kolonija* je u derutnom stanju, nekadašnji rudarski dom je zapušten, a od pekare, mesnice, menze, kavane i trgovine ostale su samo ruševine. Tako izgleda nekad poznato rudarsko mjesto. Ulaz u rudnik, uz separaciju i (potencijalne) opasnosti je sve što je ostalo od samog rudnika.

Zbog dugotrajnog neodržavanja rudničkih hodnika došlo je do ulegnuća šumskog tla (Slika 1.) jer su popustile drvene potpore. Ono što je ostalo i što i danas mještanima Glogovca, ali i okolice, mnogo znači, pogotovo ljeti ako zbog suše presuše bunari, jest izvor pitke vode u blizini rudnika. U prilog čistoći vode ide riječni rak koji stanuje u potoku (Horvat, 2014).

Kao što je i jedan sugovornik rekao, za neke „stvari“ mi možemo samo nagađati što su bile: *el su bile ventilacijski otvori, el su bile liftovi, el su bile to.. ne znam, koje kakve sabirne, ovoga... cisterne za vodu ili ne znam kaj...* (Z.D., intervju).²⁶

1. Ulegnuće tla, (Izvor: fotografija autorice).

Mjesto je doživjelo veliku promjenu, ali nažalost, ne na bolje. Radnici se sa žaljenjem prisjećaju: *„Šteta što nema nijednoga hunta, ni jednoga onoga kipera, nema, nema onoga stovarača, nema mašina, mašina išla tud gore još i sad zovemo to prugica“* (Horvat, 2014:125). Iz prethodno navedenoga može se zaključiti da je ostalo samo sjećanje na rudnik i bolja vremena kod starijih, a mlađim je generacijama tadašnji život nezamisliv. Bez obzira na to, priče o rudniku svi znaju, ali slučajni prolaznici ni po čemu ne mogu znati da je tu nekad bio rudnik i da su se u ruševinama koje su ostale nekad prehranjivali i zabavljali rudari i mještani, ne samo Glogovca, već i okolnih sela. Danas mjesni KUD *Rudar* organizira priredbe, a aktivna je i Udruga žena. Tradicionalno se još uvijek obilježava Dan rudara, ali to je neusporedivo s nekadašnjim zabavama (Horvat, 2014).

²⁶ Razgovor vođen u Glogovcu 3. srpnja 2015.

3. MUZEALIZACIJA INDUSTRIJSKE BAŠTINE

Pod pojmom industrijske baštine podrazumijeva se specifičan dio nepokretne kulturne baštine u prostoru. Njeno prepoznavanje kao kulturne vrijednosti započelo je nakon Drugog svjetskog rata. Industrijska je baština potencijalno velik resurs za koji još uvijek nisu postavljeni jasni i prihvatljivi parametri za utvrđivanje njene povijesne, tehnološke, oblikovne i arhitektonsko-graditeljske vrijednosti. Rasponi sežu od pojedinačnih zgrada iz ranijih razdoblja industrijske revolucije, preko cjelovitih pogona i postrojenja pa sve do prometnih postrojenja i opreme željeznica, energetske postrojenja i rudnika (Maroević, 2001).

„Industrijska baština, definirana kao skup pokretnih i nepokretnih dobara novije povijesti koja čine važan dio društvenog naslijeđa posljednja dva stoljeća, ne obuhvaća samo fizičke elemente, već i elemente sjećanja radnog procesa, proizvodnih postupaka industrijskog društva koji nadilaze same tehnologije proizvodnje“ (Fernández Cervantes, 2001:6).

Novo promišljanje odnosa prema zatečenom industrijskom naslijeđu omogućili su prostorni, oblikovni i sadržajni resursi u prostorima napuštenih industrijskih pogona. Do napuštanja istih došlo je zbog promjene tehnologije i usmjerenja industrijske proizvodnje, ograničenja resursa sirovina, globalizacije te promjene društvenih sustava, gospodarskih okolnosti i političkih okvira pojedinih regija. Osim što je došlo do prestanka rada i napuštanja industrijskih postrojenja, rušenja i prestrukturiranja pogona, došlo je i do prenamjene dijela napuštenih, a iskoristivih resursa, te muzealizacije. Na taj način prostor je osposobljen za dalje funkcioniranje, ali istovremeno je i zaštićen kao svjedočanstvo burnog vremena industrijalizacije. Prema Maroeviću, u vrednovanju industrijske arhitekture dominantnu ulogu igraju pojedini primjerci građevina koje su projektirane i izvedene za određene potrebe industrijske tehnologije, a koje su danas relativno očuvane, u izvornom stanju s opremom koja je služila za obavljanje određenih industrijskih i proizvodnih procesa. Temelj valorizacije predstavljaju specifičnost struktura, upotrijebljenih materijala i konstrukcija, vezanosti uz proces industrijske proizvodnje i moguće prepoznatljivosti izvornih osobina i eventualnih kasnijih promjena (Maroević, 2001).

„Muzealizacija je u najširem značenju te riječi proces prenošenja predmeta materijalne kulture iz arheološkog i primarnog konteksta u muzeološki kontekst. To je na stanoviti način proces zaštite odabranih predmeta materijalne kulture od propadanja“ (Maroević, 2001:78). Cilj je zaštititi odabrane predmete od socijalne i fizičke istrošenosti prenošenjem ili

izoliranjem u muzeološki kontekst. U tom kontekstu odabrani predmet služi kao reprezentant ili pak medij prenošenja poruka prošlosti u sadašnjost. „Tako reprezentanti predmetnog svijeta, zaštićeni od primarne uporabe, na stanoviti način prekidaju svoj život kao uporabni predmet zamrzavajući svoj razvojni ili pak dijelom povijesni identitet da bi svjedočili o vremenu u kojem su nastali i u kojem su živjeli i služili i nastavljaju život u bitno izmijenjenim okolnostima, maksimalno zaštićeni u muzeološkom kontekstu“ (Maroević, 2001:78).

Ukoliko pokušamo procese muzealizacije primijeniti na objekte, komplekse i cjeline nepokretne kulturne baštine, tada ćemo se suočiti s nizom modifikacija koje se nužno javljaju kad je riječ o složenijim materijalnim strukturama poput građevina. Cilj je, kao i kod pokretne kulturne baštine, zaštita. Ona se postiže isključenjem, smanjivanjem ili ograničavanjem primarne namjene građevine te definiranjem namjene koja će pomoći određenom dijelu nepokretne baštine da komunicira svoje vrijednosti generacijama ljudi, kojima će to biti jedino realno svjedočanstvo određene prošlosti. Na taj način spriječeno je korištenje građevine na način koji bi doveo u pitanje njenu egzistenciju. S druge strane, osigurana je namjena kojoj je glavni zadatak ukazati na vrijednosti koje su se očuvale. Na taj način apsolutnu zaštitu imaju one materijalne, oblikovne i sadržajne strukture koje nose poruku prošlosti. Maroević napominje da se kompleksnost muzealizacije nepokretne kulturne baštine ogleda u znatno slojevitijoj strukturi, unutrašnjem i vanjskom prostoru te uronjenosti u aktualni život, bez mogućnosti prostorne izolacije. Osim toga, ima drugačije parametre u odnosu prema autentičnosti i ostalim temeljnim odrednicama vrijednosti koje je određuju kao kulturnu baštinu. U odnosu na nepokretnu kulturnu baštinu, procesi muzealizacije bi se vjerojatno mogli definirati kao jedna od mogućih odrednica održivog razvitka za kulturnu baštinu u prostoru, s obzirom da takav razvitak podrazumijeva ograničavanje uporabe do one mjere do koje je to moguće učiniti kako bi se prepoznati vrijedni resursi očuvali od propadanja, a da istovremeno ne bi ometali dalji razvitak onih područja na kojima se nalaze, već ih na stanoviti način stimulirali (Maroević, 2001).

Kada govorimo o muzealizaciji nepokretne industrijske baštine, potrebno je spomenuti i ambivalentnost odnosa prema istoj. „Ambivalentnost odnosa prema industrijskoj baštini gotovo da je prisutna u svakom pojedinom slučaju. Vrijednost i nova iskoristivost gradskih prostora poticaj su za uklanjanje napuštenih i neiskoristivih postrojenja na jednoj strani, dok su nasuprot tome želje i poticaji za očuvanjem tog dijela baštine kao rezultat novih

senzibiliteta prema vrijednostima nedavne prošlosti novi kulturni resurs na drugoj strani“ (Maroević, 2001:77).

Industrijska baština predstavlja neiscrpan kulturni resurs jer su mogućnosti korištenja i interpretacije neograničeni, a ovise jedino o vrijednostima zatečenog i svijesti o iskoristivosti zatečenih struktura te o dimenzijama održivosti njihova života i poruka koje nose u svojoj materijalnoj strukturi u prostornim i gospodarskim okvirima sadašnjosti. „Rasponi se kreću od poticaja da se određeni kompleksi izuče i prezentiraju u onom opsegu u kojem je to moguće do nastojanja da se očuvaju i iskoriste oni elementi koji ne traže velika ulaganja ili pak visoko profesionalni angažman. Temeljno je prihvatiti industrijsku baštinu kao ravnopravan dio baštine i otvoriti mogućnosti da se njezini resursi počinju smatrati kulturnim resursima. Tada se otvaraju velike mogućnosti čije ostvarenje predstavlja određeni proces kulturnog recikliranja istrošene industrijske baštine. Konačni pak rezultat prvenstveno ovisi o kvaliteti tog novog procesa“ (Maroević, 2001:86).

Mogućnostima korištenja i interpretacije bavi se sljedeće potpoglavlje.

3.1. MOGUĆNOSTI

Baveći se mogućnostima, kao uvod u temu spomenut ćemo oblike muzealizacije industrijske baštine: „Oblici muzealizacije industrijske baštine razlikuju se u dimenzijama, formatu i specifičnostima pojedinih sredina. Kreću se od formiranja muzeja na otvorenom tehničke kulture do zaštite pojedinačnih građevina s različitim namjenama, dok su najrjeđi primjeri reinterpetacije industrijskih kompleksa. Izbor je posljedica različitih okolnosti, specifičnih interesa i poticaja unutar pojedine sredine ili pak usmjerenja državne kulturne politike“ (Maroević, 2001:82).

Muzeji na otvorenom tehničke kulture služe se uglavnom prenošenjem određenih elemenata industrijske arhitekture, opremljenim strojevima i tehnologijom, na prostor takvog muzeja, a što uključuje njihovo puno prezentiranje kao muzejskog izložka. No, ta je metoda ograničena i vezana tek uz one elemente koji su prenosivi ako se iznimno ne radi o takvom muzeju „in situ“. Najveću skupinu u oblicima muzealizacije čine građevine ili kompleksi kojima je sačuvana i dijelom obnovljena industrijska arhitektura, ali iskorištena za potpuno novu namjenu. Pritom se objašnjava i ukazuje na njezinu izvornu namjenu s različitim

intenzitetima i stupnjevima detaljnosti. Npr. Maroević navodi slučaj u kojem se industrijski pogon iskoristi za prezentiranje procesa proizvodnje, makar u jednom svom dijelu. Ostali prostori mogu biti iskorišteni za klasični muzejski postav. Također, postoji varijanta kad se neki od prostora industrijskog pogona koristi kao izložbeni prostor za prezentiranje povijesti i tehnologije određene tvornice. Kod muzealizacije je moguće da dođe i do određenih defekata, npr. u slučaju da se očuvana i vrijedna građevina industrijske arhitekture iskoristi kao izložbeni prostor koji nije u direktnoj vezi niti sa zgradom niti s industrijskim kompleksom unutar kojega se nalazi te pritom dođe do potpune izmjene zgrade i prenamjene te se interpretaciji posveti vrlo malo pozornosti. Dakle, novi sadržaj preuzima sva značenja. Isti bi slučaj bio da se u industrijskoj arhitekturi otvori hotel, bez ikakve potrebe za interpretacijom stare građevine, bez ikakve naznake da je prije tu bila ikakva industrija (Maroević, 2001).

Kao što je već spomenuto, tek nedavno se pojavila briga za valorizacijom spomenika, odnosno industrijske baštine pred publikom. To se posebno odnosi na didaktičko prezentiranje. Najjednostavniji postupak u takvoj valorizaciji je postavljanje osnovnih oznaka na lokalitetu i didaktičkih sredstava poput ploča s objašnjenjima, planovima i sl. „Stvaranje muzeja na lokalitetu, bilo da se radi o interpretacijskom centru (bez zbirke) ili o muzeju sa zbirkom predmeta, najpotpunije je rješenje čiju opravdanost potvrđuje sam spomenik ili nalazište. (...) Muzealizacija spomenika i lokaliteta aktualno je pitanje, posebice zbog razvitka kulturnog turizma. Ona pokreće važna pitanja o valorizaciji i čuvanju baštine“ (Gob i Drouguet, 2007:61-62).

S obzirom da u Glogovcu postoje samo ostaci, koji sami za sebe ne govore mnogo, u potpoglavljima ćemo se baviti mogućnostima. No, najprije ćemo se osvrnuti na predmete koje posjeduje Muzej grada Koprivnice te mišljenje više kustosice Muzeja, Marije Mesarić, zašto ne postoji ni zbirka, a još manje muzej rudarstva:

Pa koliko ja znam, što se etnografske građe tiče, mi posjedujemo neke rudarske lampe.... E sad, dosta... nemamo baš podataka o tim nekim lampama, ja nisam primijetila da su to lampe koje su baš iz rudnika u Glogovcu. Ali rudarskih lampi imamo nekoliko, ovoga, vrsta. Imamo i neke krampove... i tako. Ali uglavnom... imamo neke predmete, je l'... koji bi mogli biti vezani, ali nije nigdi izričito navedeno da se koriste u rudniku, niti da su iz bilo kojeg rudnika, je l' (Marija Mesarić, intervju).²⁷

²⁷ Razgovor vođen u Koprivnici, 21. kolovoza 2015.

Smatra da nedostaje inicijative, ne samo lokalnog stanovništva, već i vlasti, te iz primjera iz prakse govori što bi bilo najbolje:

Pa ne znam, ovoga, očito da nije, da ne postoji inicijativa... za tim. Vjerojatno ljudi nemaju potrebu. (...) Inicijativa bi prvenstveno trebala krenuti od ljudi koji žive u tom selu, jer smatram da sve što ide odozgora, ovoga, će prije ili kasnije, neće opstat, ugasit će se. Imamo nekoliko takvih primjera nekadašnjih zavičajnih zbirki, koje su bile aktualne kad se to radilo, 70-ih i 80-ih godina, kad je to bilo popularno, međutim sad ti prostori stoje zatvoreni, imaju posjete jedanput godišnje, skuplja se prašina i naprosto više nemaju interesa, pa nekak mislim možda da... ako postoji inicijativa od strane lokalne zajednice. da.. od samih ljudi, ako oni vide tu neki interes i želju da se osnuje muzej rudarstva, da bi to možda onda bilo zgodno, ne (Marija Mesarić, intervju).

Također se zapitala je li nužno da se osnuje muzej, budući da je upitno tko i koliko predmeta vezanih za rudnik posjeduje i bi li ih poklonio muzeju.

3.1.1. Interpretacijski centar

Kada govorimo o interpretacijskom centru, govorimo o kulturnom sadržaju smještenom u zgradi ili na otvorenome, koji najčešće ne raspolaže originalnim predmetima i kojemu je cilj otkriti očito ili skriveno značenje onoga što se želi interpretirati. Ovaj centar ima više funkcija, a jedna od njih je predstaviti posjetiteljima „proizvod“ na prikladan način. Pod „proizvodima“ se podrazumijevaju resursi koji, ako se tretiraju na odgovarajući način, mogu postati turistički proizvodi iznimnog potencijala. Tu se prvenstveno misli na važnu kulturnu baštinu, koju posjeduje svaki grad, selo ili regija, bilo da je riječ o urbanističkoj, arhitektonskoj ili etnološkoj kulturnoj baštini. Osim kulturne baštine, posjeduju i prirodnu baštinu u koju ubrajamo: pejzaž, floru, faunu, avanturističke sportove, planinarenje itd. Druga bitna funkcija interpretacijskog centra je predstavljanje prirodnih i/ili kulturnih baštinskih elemenata na takav način da nije potreban izravan dodir s resursom. „I dok se nudi dovoljno ključnih odgovora potrebnih za razumijevanje baštinskog predmeta istodobno se potiče i želja za upoznavanjem cijelog područja i svega onoga što se u njemu nalazi, uključujući katkad i stvaranje dojma kako se za jedan dan ne može vidjeti sve ono što nudi posjećeno mjesto, što dovodi do razvoja turizma. A tome se pridodaje i turistička funkcija koja podrazumijeva poticanje na korištenje tipičnih proizvoda mjesta u kojemu se nalazi interpretacijski centar“ (Martin Piñol, 2011:21).

Kao što je već spomenuto, interpretacijski centar, koji ne postoji u Glogovcu, ne posjeduje zbirku, a ima interpretativnu zadaću – prezentirati i objašnjavati. Komplementarni je dio lokaliteta koji interpretira, a osnovne odrednice definicije ovakvog centra su: lokalitet, koncept, izložba. Cilj mu je privući, zainteresirati i senzibilizirati posjetitelje. Mogu se običi „usput“, opušteno. Prikazana može biti određena industrijska grana, obrtnička djelatnost ili pojam, a lokalitet može biti moderniziran radi bolje turističke ponude. To uključuje prostor za prijam posjetitelja, parkiralište, osvjetljenje, dućane i restorane i sl. Moderan interpretacijski centar ima tendenciju biti razumljiv, bez suvišnog objašnjavanja, po mogućnosti kroz privlačno i zabavno tematsko predstavljanje uz pomoć različitih scenografskih sredstava: audio i video materijala, maketa, rekonstrukcija, tekstova itd. Dobrodošli su i prostori za radionice te klupice za odmor, kao i prilagođenost prostora osobama s posebnim potrebama. Podzemni prostor, npr. može biti predviđen za smještaj ustanove muzealnog karaktera, koji bi trebao posjedovati barem nekoliko autentičnih predmeta (Gob i Drouguet, 2007). Na konkretnom primjeru kojim se ovaj rad bavi, to bi podrazumijevalo stalnu izložbu koja bi obrađivala temu ugljena, odnosno rudarstva i njegov značaj za mjesto.

Sadržaje prostora za interpretaciju trebali bi birati stručnjaci, a ujedno i dobri poznavatelji regije, odnosno mjesta, jer muzeografski sadržaji nisu usmjereni samo na interpretaciju općih pojmova, već i na produbljivanje znanja o lokalnim aspektima, budući da će se posjetitelji upravo s njima susresti. Stoga postavljena muzeografija mora biti zanimljiva, osmišljena na temelju niza saznanja te sintetizirana ističući glavnu srž poruke i privlačeći publiku. Samo tako će publika pristati na dijalog (Martin Piñol, 2011).

Težnja muzeja i interpretacijskih centara industrijske baštine jest postati centrima znanja i promocije. Takvi su muzeji i centri utemeljeni na vrijednosti industrijskog naslijeđa, a predmet njihova izučavanja dozvoljava intervencije različitih znanstvenih disciplina, kako znanosti i tehnologije, tako i društveno-humanističkih znanosti. Zapravo je interdisciplinarni pristup imperativ u valorizaciji i revitalizaciji jer njihova dodatna, muzejska vrijednost jest da omogućuju sustavan i zajednički rad koji spaja znanstvena, tehnološka i društvena gledišta (Fernández Cervantes, 2001).

3.1.1.1. Interpretacija kao didaktičko sredstvo

Freeman Tilden definirao je interpretaciju kao obrazovnu aktivnost kojoj je cilj otkriti značenja i odnose korištenjem originalnih predmeta, izravnim kontaktom i ilustrativnim medijima, a da se pritom ne komuniciraju samo puke informacije o činjenicama. Za njega

tumačenje nije davanje obavijesti ni podučavanje, već poticaj – sredstvo kojim se posjetitelji navode na samostalno razmišljanje, tj. da budu aktivni učenici. Da bi do toga došlo, taj poticaj mora najprije nadahnuti posjetitelja na samostalno otkrivanje stvari, zatim i njihovo shvaćanje i razumijevanje. Značenje se pak gradi putem podjele kulturalnih izraza (Winfrey Papuga, 2011).

Pojam interpretacije povezan je s objašnjavanjem radnji, činjenica i događaja koji se mogu razumjeti na različite načine. „U tom su kontekstu važni kulturni sadržaji zvani interpretacijski centri u kojima je interpretacija osnovni alat za objašnjavanje baštinskih elemenata. (...) Cilj muzeografije u interpretacijskim centrima je (...) dvostruk: jasno i metodički predstaviti neku materiju te istodobno otkriti njen smisao. Jedno je predstaviti, pokazati, izložiti nešto, a sasvim drugo je otkriti smisao: očiti smisao i skriveni smisao, izvorni smisao i današnji smisao. Iako se čini da su ta dva pojma sinonimi, oni to ipak nisu. (...) Zadaća muzeografije nije samo izlagati, već i interpretirati, tj. otkriti smisao. U procesu interpretacije važno je imati na umu da svaki predmet ili baštinski element ima trostruko značenje: funkcionalno, simboličko i kontekstualno“ (Martin Piñol, 2011:20).

3.1.1.2. Interpretacijski centar vs. centar za posjetitelje

Gob i Drouguet u svojoj knjizi *Muzeologija. Povijest, razvitak, izazovi današnjice* (Gob i Drouguet, 2007) izjednačavaju pojmove „interpretacijski centar“ i „centar za posjetitelje“, dok Martin Piñol u svom radu (Martin Piñol, 2011) objašnjava razliku između tih ustanova.

Dok je koncept muzeja jasan široj publici te daje predodžbu mjesta na kojemu su s ciljem promatranja i zaštite smješteni originalni predmeti s umjetničkom, kulturnom i društvenom vrijednošću, koncepti poput centra za posjetitelje i interpretacijskog centra su zbunjujući te predstavljaju nesigurnost glede onoga što se u dotičnim prostorima može pronaći. Stoga se čak preporuča izbjegavanje riječi „interpretacija“ jer može stvoriti značajne nesporazume. Brian Morin tako navodi da je logičnije rabiti pojam „centar za posjetitelje“ jer se taj pojam publici čini vezanim uz njih same, izravan je i njima blizak. S druge strane smatra da se, kada se upotrebljavaju nepoznati pojmovi poput „interpretacije“, stvara određena ravnodušnost pa čak i odbijanje. No, radi se o dva potpuno različita pojma, odnosno kulturna sadržaja. Stoga je najprije potrebno upoznati javnost s time što je zapravo „interpretacijski centar“, a što „centar za posjetitelje“, objasniti razliku, odnosno značenje i smisao svakog od ta dva centra. Ono što određuje neki centar nisu njegova arhitektonska

obilježja ni struktura, već priroda (struktura) informacija koje u njemu pronalazimo i koje ga naposljetku određuju kao interpretacijski ili informativni centar. Informativni centar je zapravo „centar za posjetitelje“, gdje posjetitelji dobivaju praktične informacije koje su mu potrebne za ugodan obilazak. Isto to dobiva na recepciji „interpretacijskog centra“ (Martin Piňol, 2011).

U nastavku slijedi što o jednom takvom centru misli viša kustosica Muzeja grada Koprivnice, iako je suzdržana u izražavanju mišljenja te bez ozbiljnije studije:

Sad treba vidjeti i mislim... da to bude nekakvi, dio neke strategije, je l', da to uđe u neku strategiju da bi se moglo planirati, ne. E sad treba vidjeti da li, ako lokalna zajednica to pokrene, možda će onda ove lokalne vlasti, bilo kakve, naći za to interes. Ja ne znam je l' ste vi radili kakvu studiju izvedivosti, da uopće vidite da li bi to bilo posjećeno, ako se otvori muzej, tko bi bili korisnici... tog muzeja; da li bi to bila samo lokalna zajednica, ili i... škole iz čitave županije, ili, ili bi to išlo malo šire, i tako. (...) Ako to uđe u Strategiju, onda je to već dosta velika stvar, je l'? Ali to, ja sad ne znam, trebalo bi vidjeti... teško mi je govoriti kad, velim, nisam razgovarala s nikim iz Općine... Evo, ja sad mogu reći da je meni ideja o tom centru super! I da se to meni sviđa, mislim da je originalno, da je inventivno, ali... nemam neke pokazatelje da sad mogu reći da l' to ima smisla raditi! Recimo: s obzirom da postoji Interspar, ne znam da li bi shopping centar tamo funkcionirao, da li... ima potrebe za njim. Većina ljudi... tu dolazi... (...) Samo i za to treba imati neku studiju, dosta ozbiljnu, da i oni mogu od nečega krenuti. Ne možemo očekivati... i od vlasti, da zato što mi imamo neku super ideju, da će sad to oni objeručke prihvatiti i realizirati. (...) Ali velim, to treba biti više faktora, koji se trebaju, ovoga, poklopiti, ne. I ono što sam rekla, da je teško bez te studije izvedivosti vidjeti, s obzirom da je to dislocirano, je l'... (Marija Mesarić, intervju)...

U svakom slučaju viša kustosica Mesarić svojim je osvrtom dala smjernice o čemu treba voditi računa pri izradi projekata i studija vezanih za muzealizaciju rudarske baštine u Glogovcu, a što će jednoga dana zasigurno poslužiti pri pokušaju zaštite ovog područja, kao i kod izrade projekata.

3.1.2. Muzejska zbirka

O temeljnoj formi organizacije života muzejskih predmeta u muzeju najbolje govori Maroević (Maroević, 1993:158): „Muzejska zbirka, koja u širem značenju ili kao sklop više zbirki predstavlja muzejski zbirni fond (Z. Z. Stransky, 1970b:58), temeljna je forma

organizacije života muzejskih predmeta u muzeju. Ona je skup muzealija i rezultat procesa njihove akumulacije i sinkrone promjene konteksta. Predmet koji je živio u primarnom ili bio odložen u arheološkom kontekstu, prelaskom u muzeološki kontekst postaje sastavnim dijelom zbirke u kojoj, koliko god da dokumentira sredinu iz koje je izdvojen i kao jedinka je izvor informacija i znanja, kida i gubi veze s realnim svijetom i prelazi u sistematizirani svijet znanja u kome postaje dijelom nekog novog skupa, kome je prije tek posredno pripadao. On postaje jedinica u nizu, postaje dio novog kolektiviteta u kome vrijede neki drugi zakoni vrijednosti i poretka. (...) U definiranju sadržaja muzejske zbirke glavnu ulogu igra čovjek, koji će ovisno o svojem znanju, usmjerenju i svjetonazoru prikupljati predmete što se uklapaju u temeljnu ideju i viziju zbirke i odstranjivati one koji iz bilo kojeg razloga prestaju biti važni za dotičnu ideju.“

Muzejska je zbirka rezultat procesa akumulacije s unaprijed određenom svrhom. Iako je tipična za muzej kao instituciju, može se javiti i u drugim institucijama poput arhiva ili biblioteka, a može se javiti i u pojedinaca. Svaka zbirka ima drugačiju motivaciju nastanka i kasnijih akvizicija i rasta, no pojavljuju se cjeline artefakata koje su nastale prirodnim ili artificijelnim načinom akumulacije, tako da kao cjeline imaju identitet i mogu se ponašati kao jedinstveni muzejski predmet. U tom kontekstu razlikujemo „ansambl“ i „konfiguraciju“. „Ansambl“ predstavlja cjelinu koja ostvaruje izvornu strukturu i funkcionalnu povezanost predmeta, dok se „konfiguracija“ odnosi na namjerno povezane artefakte kako bi se izrazila stanovita ideja (Maroević, 1993).

Pojam muzejskog predmeta je složeniji zbog pojave da se cjeline artefakata ili u ograničenom značenju muzejske zbirke smatraju artefaktima. „Muzejski predmet je predmet baštine koji je izdvojen iz svoje realnosti da bi u novoj muzejskoj stvarnosti u koju je prenesen bio dokumentom stvarnosti iz koje je izdvojen. Predmet baštine je realni predmet koji svojim materijalom i oblikom dokumentira realnost u kojoj je nastao, u kojoj je živio i s kojom je ušao u sadašnjost. Predmeti baštine imaju bogate slojeve značenja kojima komuniciraju poruke prošlosti u sadašnjost i čuvaju ih za budućnost“ (Maroević, 1993:120).

Muzejski je predmet, kao i svaki predmet baštine, apsolutni izvor i nekonvencionalni nositelj informacija. „Cjelokupan proces komunikacije između čovjeka i muzejskog predmeta ovisi o sposobnosti, znanju i razvijenoj osjetljivosti čovjeka da otkrije i primi određenu količinu informacija s predmeta i da ih pokuša, ako može, zabilježiti na konvencionalan način, da bi tako nekom drugom koji dolazi nakon njega olakšao pristup i omogućio

adekvatnije prihvaćanje tih informacija, koje uostalom predmeti baštine neprekidno emitiraju“ (Maroević, 1993:123). Još jedna specifičnost vezana uz muzejske predmete je konstantno otkrivanje novih podataka. Proces emitiranja informacija nikad ne završava jer svaka nova generacija otkriva nove informacije i pridodaje ih naslijeđenim informacijama (Maroević, 1993).

Nešto o tome, iako o nematerijalnoj baštini i nedostatku informacija iz „prve ruke“, spomenula je i viša kustosica Muzeja grada Koprivnice, kada je govorila o primjerima iz Velike Britanije:

Oni tvrde da, što se nematerijalne baštine tiče, se tu ne može puno više napraviti jer da nemaju više „the first voice“, odnosno (...) Znači, ljude iz zajednice koji prenose to znanje. No, mislim da čak tu nije... ako gledamo mi to povijesno važno... ta informacija možda, niti... to je moje mišljenje, iz prve ruke, je l'. Jer to znanje se prenosilo... Možda ne u toj cijelosti, al' se prenosilo! I ljudi koji čuvaju te predmete, obitelji, koje im nešto znače, čuvaju i prenose to znanje sa sobom. Znači, možda nisu direktno ljudi koji su radili, nego njihova djeca, ali imaju neko znanje... E sad... i to znanje vrijedi sačuvati, bez obzira što je iz druge ruke, je l'... Jer drugog znanja nema! (Marija Mesarić, intervju)

Budući da još uvijek kod ljudi u Glogovcu postoje predmeti vezani uz rudnik, ali ih ne bi svi poklonili Muzeju, postoji drugo rješenje:

Ako ljudi to ne žele dati, onda mi na neki način, mi to možemo dokumentirati i zabilježiti, da to postoji kod njih. Znači, pofotografirati, uzeti podatke o tim predmetima, ovoga, sa strane, dok oni to ne odluče... poklonit, je l'. Tak da i to postoji način. Da se napravi naprosto istraživanje tog terena, da se dobro posnimi ili sa videom ili sa fotoaparatom, znači koji su to ljudi, koji su to predmeti, koje su to kuće, da se to uz ta kazivanja može spojiti. Ako ljudi ne žele dat predmete. A ako neki žele pokloniti, onda se to može čuvat u nekoj zavičajnoj zbirki (Marija Mesarić, intervju).

Dobar primjer kako uključiti lokalno stanovništvo te potaknuti međugeneracijsku suradnju, ali i suradnju sa stručnjacima već u osnovnoj školi jest jedna zavičajna zbirka nedaleko Koprivnice:

Sad, bio je jedan projekt na kojem sam radila, sad u Legradu, ne znam... kak to ide dalje, gdje je pokrenula škola. Oni su prošli na jednom europskom natječaju; ja sam im radila stručnu podršku i pomoć oko obrade etnografskih predmeta i htjeli su napraviti

zavičajnu zbirku. I škola je imala jednu malu prostoriju, koju ne koristi; i onda su oni od doma donijeli sami te predmete, predložila sam da onda sama ta djeca, s obzirom da su u projektu... Ja sam im dala pitanja, znači podatke koje trebaju sakupiti o tim predmetima, onda su oni sami doma pitali svoje bake i djede. Mislim, kak se to zove i čemu je to služilo, oni su im to pomogli sve izmjeriti, oni su to sve inventirali, upisali u knjigu, dali brojeve, i to sad stoji izloženo. Prošle godine smo bili tamo na tom otvorenju. Ja se iskreno nadam, za sad se može to posjetiti samo uz dogovor škole, da će to... i zaživit. Da to neće ostat samo kao nešto: Evo, bio je europski projekt, mi smo pokrenuli, pa sad za 2-3 godine, to će tako stajat bez ikakvog sadržaja (Marija Mesarić, intervju).

3.1.3. Muzej

Muzej je stalna, neprofitna ustanova u službi društva i njegova razvoja, koja sabire, čuva, istražuje, komunicira i izlaže materijalna svjedočanstva čovjeka i njegove okoline radi proučavanja, obrazovanja i zabave. Otvoren je javnosti. Različiti su kriteriji za utvrđivanje tipologije muzeja, a ovdje ćemo navesti samo kriterij prema vrsti predmeta koji se čuvaju u muzeju. Prema tome, muzeji mogu biti multidisciplinarni (opći, enciklopedijski) muzeji, a mogu biti i specijalizirani. U specijalizirane muzeje ubrajamo: interdisciplinarne muzeje, umjetničke muzeje i muzeje primijenjenih umjetnosti, arheološke i povijesne muzeje, etnografske muzeje i muzeje kulturne antropologije, prirodoslovne muzeje i muzeje fizičke antropologije te muzeje znanosti i tehnologije. Osim te klasifikacije, zanimljiva je i podjela koja povezuje kriterije teritorija i upravljanja muzejom pa razlikujemo: privatne muzeje i nezavisne muzeje, državne muzeje (na različitim administrativnim razinama), muzeje kulturnih ili obrazovnih institucija (školski i sveučilišni muzeji) te muzeje institucija koje nemaju predznak kulturni (muzeji tvornica i poduzeća, društava i udruženja) (Maroević 1993).

Postoje različite definicije muzeja, ali svima je zajedničko da je muzej stalna ustanova, da djeluje u općem interesu te je neprofitna, otvorena javnosti, a muzejska se zbirka klasificira, proučava i znanstveno obrađuje te mora biti izložena i prezentirana javnosti, inače gubi svoj smisao. Cilj muzeja nije stjecanje dobiti, već ispunjavanje društvene uloge što mu ne osporava da ima privatni status (npr. udruge, zaklade) i komercijalne aktivnosti (ulaznice, trgovine). Privatna zbirka nije muzej. Muzej je, kao što je već rečeno, otvoren javnosti, a muzejska zbirka se popisuje i proučava, inače gubi na vrijednosti ako se svodi na samo puko gomilanje (Gob i Drouguete, 2007).

Muzej ima četiri funkcije koje mora ispunjavati, a to su: funkcija izlaganja, funkcija čuvanja, znanstvena funkcija i animacijska funkcija. U nastavku slijede objašnjenja navedenih funkcija (Gob i Drouguete, 2007).

Funkcija izlaganja podrazumijeva da je kulturna baština stavljena na raspolaganje javnosti, u suprotnom je bolje da i ostane u privatnim zbirka i riznicama. Pod „dostupnim“ u najširem značenju podrazumijeva se: fizički, intelektualno i socijalno. Izložba mora biti dostupna za sve, pa i za osobe s posebnim potrebama. Didaktika dobiva svoje puno značenje pod „intelektualnom dostupnošću“, a pod „socijalnom dostupnošću“ govori se o cijeni ulaznice i elitizmu nekih muzeja. Dakle, svrha muzeja jest prezentiranje zbirke predmeta ili vrijednosti kulturnog značaja s ciljem zabave i izobrazbe publike. Stoga muzej treba biti dostupan 'narodu' u svakom pogledu.

Funkcija čuvanja podrazumijeva, ne samo sakupljanje i čuvanje baštine, već i njenu zaštitu od krađe i propadanja, a sve s ciljem da se predmeti sačuvaju i za iduće naraštaje. Stoga muzej mora ispunjavati određene uvjete da bi predmete što duže održao u najboljem mogućem stanju.

Znanstvena funkcija podrazumijeva provođenje raznih proučavanja (arheološka, povijesna, kemijsko-fizikalna, dokumentacijska itd.) u korist muzejskih predmeta i njihova konteksta. Nije važno vode li istraživanja muzejski djelatnici u samom muzeju ili vanjski stručnjaci, s time da je važno napomenuti da muzej mora poticati suradnju s vanjskim stručnjacima za proučavanje predmeta koje posjeduje. Istraživanje može biti u svrhu pronalazanja predmeta koji će obogatiti zbirke te može biti (znanstveno) istraživanje muzejskih zbirki. Dakle, „istraživanje“ može imati dva komplementarna značenja. Oba se navedena postupka mogu istovremeno primijeniti tijekom etnografskih istraživanja ili arheoloških iskapanja.

Animacijska funkcija je isto tako vrlo važna, s obzirom da se muzej mora uključiti u kulturni i društveni život svoga grada i regije. Stoga su animacijske aktivnosti poput pokretača muzejske institucije. Mogu poprimiti raznolike oblike, a u njih se ubrajaju: povremene izložbe, predavanja, koncerti, radionice, vođeni obilasci, priredbe i raznovrsna zbivanja. Na taj način privlače se posjetitelji, a i muzej postaje poznat javnosti.

Navedene funkcije moraju biti uravnotežene, a ne davati prednost samo jednoj. „Isključivo isticanje samo jedne funkcije dovodi u opasnost sam opstanak muzejske

institucije. Da bi u potpunosti izvršio svoju zadaću, muzej mora paziti na skladan odnos različitih funkcija i nijednu ne smije zanemariti. Njihova međuovisnost (...) pojačava tu potrebu za skladom: spremišta i depoi čuvaju predmete, sveučilišta se bave istraživanjem, a kulturni centri postavljaju izložbe nadmašujući sve u animacijskoj djelatnosti. Jedino muzej osigurava istovremeno djelovanje različitih funkcija i svoju djelatnost obogaćuje upravo na njihovu međuodnosu. Možemo govoriti o trojnoj vezi između funkcija čuvanja, izlaganja i proučavanja s tim da nijedna ne može biti istinski neovisna u odnosu na preostale dvije. Animacija je također od vitalnog značaja za muzej iako je izvan gore navedene trojne veze: ona je pojačava oživljavajući u doslovnom smislu riječi 'animirati ostale muzejske funkcije' (Gob i Drouguet, 2007:68).

Možda i jedan od glavnih razloga, osim nedostatka inicijative, zašto još uvijek ne postoji muzej rudarstva u Glogovcu „leži“ u neriješenim imovinsko-pravnim odnosima: *Pa bez toga se uopće ne može govoriti o osnivanju muzeja, po meni. Niti ništa, ako nisu riješeni imovinsko-pravni odnosi* (Marija Mesarić, intervju). No, nešto se ipak može urediti: *Dobro, vi to možete, to bez daljnjega, obilježiti, fotografirati, dapače! Snimit, s kamerom, sadašnje stanje...* (Marija Mesarić, intervju).

3.1.4. Europski kulturni itinerar i ruta

Europski kulturni itinerar jest „itinerar koji prolazi kroz jednu ili dvije zemlje ili regije, a organiziran je na temu čiji je povijesni, umjetnički ili društveni interes očigledno europski, bilo po osobinama geografske rute koju slijedi bilo po svojoj prirodi i/ili opsegu i značenju. (...) Program je djelomično vezan uz razvoj kulturnog turizma, obrazovanja, zaštite i interpretacije, što je određeno načelima projekta:

- prioritet kulturnih itinerara jest i ostat će kultura. Istraživanje, obrazovanje, baština, kreativnost i turizam dobrodošli su, ali osnovni elementi ostaju upoznavanje drugih i kulturna razmjena;
- program mora prenositi osnovne vrijednosti Vijeća Europe: ljudska prava, demokraciju, prava, toleranciju i solidarnost te će nastojati pridonijeti u borbi protiv nezaposlenosti, marginalizacije i ksenofobije;
- transgranična i europska dimenzija itinerara može (i mora) pridonositi interdisciplinarnim aspektima projekta razvijajući svijest o multikulturnim identitetima;

- bitna je zadaća itinerara i zaštita te unapređenje arhitektonske i kulturne baštine, no ona može biti izražena u punom obimu samo ako je u dinamičnom odnosu sa suvremenim ostvarenjima (*European Cultural Routes 2004*)“ (Jelinčić, 2008:100-104).

Cilj ovakvog projekta je dati zajedničkom europskom kulturnom identitetu veći vizibilitet i poštovanje te očuvati i unapređivati europsku kulturnu baštinu u smislu poboljšanja života. Ona bi trebala postati izvor društvenog, ekonomskog i kulturnog razvoja. Još jedan cilj je pružiti javnosti novu mogućnost ispunjenja slobodnog vremena, i to kroz posjećivanje lokaliteta kulturnog turizma te aktivnostima koje su uz njega vezane. Da bi se uključilo u projekt, treba zadovoljiti određene kriterije:

- teme moraju predstavljati europske vrijednosti, zajedničke u nekoliko europskih zemalja;
- teme moraju biti obrađene i razvijene od strane timova multidisciplinarnih stručnjaka iz različitih europskih regija;
- teme moraju ilustrirati europsku povijest i baštinu. Osim toga, moraju se referirati na barem jednu temu općeg konceptualnog okvira (narodi, migracije, civilizacijski tijekovi) i moraju pridonositi interpretaciji raznolikosti današnje Europe;
- teme moraju poticati obrazovnu i kulturnu razmjenu mladih;
- teme moraju dopuštati razvoj inicijativa i inovativnih projekata kulturnog turizma i održivog kulturnog razvoja;
- teme moraju dopuštati implementaciju dugoročnih multilateralnih projekata suradnje u raznim područjima i to uspostavom multidisciplinarnih mreža lociranih u nekim od zemalja članica Vijeća Europe (Jelinčić, 2008).

Osnovni cilj projekta bio je stvaranje zajedničkog, ali različitog identiteta. Kulturnim itinerarima želi se razviti svijest o europskoj kulturi kroz putovanje, razmotriti mogućnost osnivanja turističkih mreža povezanih s europskom kulturnom geografijom te promicati najvažnije lokalitete i raskrižja europske civilizacije. Jedan od ciljeva kulturnih itinerara svakako je i unapređenje razvoja turizma, samim time i gospodarski razvoj, no prioritet ostaje kultura (Jelinčić, 2008).

Itinerar je teoretski razrađen mogući plan putovanja, dakle, bez konkretne interpretacijske i uslužne podloge i podrške na terenu. Nalazi se samo opisan u brošuri, na

letku ili Internet stranicama. Ruta je fizička dionica puta te je označena i opipljiva trasa. Iz toga proizlazi da je kulturna ruta fizički opipljiva dionica u prostoru koju definira skup materijalnih i nematerijalnih, kulturnih i povijesnih elemenata, povezanih tematski, konceptualno ili definicijom kao i identifikacijom lokacija postojećih kulturnih dobara, povezanih u točkastoj, linearnoj ili regionalnoj strukturi; koji unutar jedinstvenog konteksta rute tvore obilježenu i interpretiranu kontinuiranu cjelinu. Osim toga, kulturnu rutu možemo definirati kao bogat medij koji interpretira i tumači kompleksnu povijest Europe, a specifična je po svojoj temi. Kulturna ruta podrazumijeva i uslužni sadržaj, prilagođen turističkim posjetima (Horvat i Klarić, 2012).

3.1.4.1. MINHER – Rudarsko nasljeđe

Projekt MINHER (*Mining Heritage*) zamišljen je kao mreža gradova sa zajedničkom poveznicom – rudarskim nasljeđem. Radi se o projektu Grada Labina (nositelj projekta) – „Rudarsko nasljeđe: generator gospodarskog i turističkog razvoja“, kojim se želi razvijati suradnja u namjeri da se ostvare i unaprijede međusobni odnosi partnera u projektu, temeljeni na izvornoj zajedničkoj povijesti s posebnim osvrtom na obnovu i valorizaciju baštine industrijske arheologije te općenito urbanih naselja povezanih s iskopnom djelatnošću. Osim Labina, u projektu sudjeluju: Rybnik (Poljska), Carbonia (Italija), Banovići (Bosna i Hercegovina), Idrija (Slovenija), Velenje (Slovenija) i Raša (Hrvatska). Projekt se provodio od srpnja 2013. do rujna 2014., tako što su se periodično održavale aktivnosti kod svih partnera u projektu. (www.minher.eu, 4.5.2015)

Ovo je primjer projekta kakvome treba težiti, ne samo zbog financijske potpore, već i razmjene iskustava te što bolje valorizacije kulturne baštine. Više o projektu biti će rečeno u idućem potpoglavlju (3.2.2.).

3.1.4.2. ERIH – Europska ruta industrijske baštine

S ciljem poticanja uvažavanja, razumijevanja, zaštite i promocije zajedničke (industrijske) baštine osnovana je Europska mreža industrijske baštine, kao sredstvo za postizanje gospodarskog rasta, u sklopu projekta ERIH Interreg II C. Temeljni ciljevi ovoga projekta su: zaštita europske industrijske baštine te korištenje njihovog očuvanja kao generatora razvoja regija, koje često pate od gospodarskog pada. ERIH se nastoji pozicionirati kao europski brend industrijske baštine, stoga razvija korporativni dizajn (logo, natpis itd.). ERIH potiče transnacionalni prijenos znanja i razvoj zajedničkih marketinških strategija i

prekograničnih inicijativa. Glavni komunikacijski instrument svakako je Internet stranica, koja djeluje i kao forum za stručnjake, za razmjenu znanja i iskustava te kao alat za promociju industrijske baštine javnosti. Projekt uključuje i izdavanje transnacionalnih letaka na četiri jezika te promotivnih brošura za regionalne rute. Teme ruta su raznolike: tekstil, rudarstvo, željezarstvo, papir, sol, manufaktura, energija, transport i komunikacija, voda, industrija i rat, arhitektura, uslužne djelatnosti i dokolica te industrijski krajolici. (<http://www.erih.net/topmenu/about-erih.html>, 4.5.2015.) Mi ćemo se držati teme ovoga rada, dakle, rudarstva.

Tijekom industrijske revolucije ugljen je bio univerzalno gorivo, a bez obzira na tehnološki razvoj, radnici su uvijek bili potrebni. Štoviše, bili su ključni u proizvodnji i postizanju profita. Uvjeti rada i težina posla zajednički su svim rudnicima jer se mahom radilo o vlažnim, neprozračenim i teško dostupnim područjima koje je karakterizirao težak fizički rad. Pod temom rudarstva u sklopu prije spomenutog projekta – Europske rute industrijske baštine na službenim Internet stranicama može se pronaći popis od 182 mjesta, koja povezuje rudarska povijest i baština. Važno je napomenuti da se ne radi samo o ugljenokopima, već i o rudnicima zlata i srebra, soli i dr.. O svakom rudniku može se pročitati više informacija na Internet stranici, a stavljena je i poveznica za još više informacija o svakome, tako da je potencijalnom posjetitelju olakšan pristup informacijama. Također se može vidjeti i karta (<http://www.erih.net/european-theme-routes/mining.html>, 5.5.2015.).

Hrvatska ne sudjeluje u ovom projektu i nije dio rute. No, valorizacijom i zaštitom postojeće baštine na lokalnoj razini zasigurno je korak bliže takvom projektu. Industrijska baština također je dio kulturnog identiteta određenog mjesta, stoga je važna.

3.2. KOMPARATIVNI PRIMJERI

U ovom ćemo se poglavlju baviti primjerima dobre prakse. Osim što će u potpoglavljima biti opisana rudarska mjesta, vidjet će se i kako su se ona suočila s izazovom industrijske baštine, konkretno s napuštenim rudnicima. Kod svakog će odmah biti uspoređeno što bi se moglo iskoristiti za Glogovac.

3.2.1. Velenje (Slovenija)

Velenje je općina u jugozapadnom dijelu pokrajine Štajerska, u središnjoj Sloveniji, a vrlo je aktivna u prekograničnim suradnjama. Do sad je surađivala s gradovima iz različitih dijelova Europe te je europski primjer dobre prakse na području obnove okoliša i uklanjanja negativnih posljedica rudarenja. Osim toga, iskusna je u povlačenju sredstava za programe očuvanja kulturnoga nasljeđa, izgradnju objekata za razvoj poduzetništva, infrastrukture za turizam i obrazovanje mladih, kao i za okolišnu infrastrukturu. Stoga i jest partner u prije spomenutom projektu Grada Labina – MINHER. Inače je rudnik ugljena u Velenju otvoren u 19. stoljeću, a zahvaljujući njemu mjesto se brzo razvijalo te je nakon Drugog svjetskog rata, 1959. godine, dobilo položaj grada. Rudarski muzej Slovenije (Muzej premogovništva Slovenije) osnovan je 1991. godine u napuštenom dijelu rudnika Škale (<http://www.minher.eu/#>, 10.5.2015).

Potpuno preuređen podzemni dio Muzeja omogućuje posjetiteljima iskustvo rudara – spuštanje 160 metara ispod zemlje. U pratnji vodiča u rudnik se ulazi na potpuno isti način kao što su to činili rudari – liftom iz 1888. godine. Mogu se vidjeti različiti prizori iz života i rada rudara, kroz 20 scena i 15 lutaka, oživljenih uz pomoć moderne audio-vizualne opreme. U sat i pol, koliko traje obilazak, posjetitelji upoznaju mehanizaciju jamskih prostora iz zadnjih desetljeća velenjskog rudnika, a obilazak završava vožnjom podzemnom željeznicom. Nakon obilaska može se pogledati aktualna izložba. Postoje i objekti za mlade: kuća bendova (hiša bendov),²⁸ (o)mladinski centar i multimedijски centar (<https://www.youtube.com/watch?v=3Gbx6uAd2QM>, 10.5.2015).

Osim navedenoga, Muzej organizira razne priredbe te ima interaktivnu Internet stranicu, na kojoj, uz osnovne informacije, nudi i zabavni te edukativni sadržaj – igre za razne dobne skupine „Ligijev premogovnik“, koje uključuju i kviz te enciklopediju pojmova. Osim toga, mogu se pronaći informacije o dodatnim aktivnostima u mjestu i okolici. Što se tiče samog Muzeja, u njegovu radu su očuvane stare rudarske vrijednosti – prijateljstvo, solidarnost i pomoć, koji čine odnos prema posjetiteljima i poslovnim partnerima (<http://muzej.rlv.si/si/>, 10.5.2015).

Centar za mlade Velenje (Mladinski center Velenje) djeluje kao kulturni i obrazovni centar, odnosno središte za mlade na području razvoja, informiranja, kulturne djelatnosti te

²⁸ Uređeni prostor za mlade glazbene skupine i pojedince, s ciljem podizanja kvalitete glazbenog stvaralaštva u Velenju.

društvenog uključivanja mladih na lokalnoj razini. Centar za mlade uključuje brojne aktivnosti: organizira razna događanja za mlade u sklopu raznih projekata, organizira tematske radionice (glazbene, filmske, sportsko-rekreativne, kuharske...), festivale, nudi pomoć pri učenju, pa čak i smještaj. Radi se o 58 ležaja, od dvokrevetnih do šesterokrevetnih soba, od čega je dio prilagođen i osobama s posebnim potrebama. Osim toga, skupinama se nudi seminarski prostor te predavaonice s odgovarajućom tehničkom opremom. Zanimljiv je i projekt razmjene mladih od 16 do 30 godina, koji omogućuje okupljanje mladih i raspravljanje o različitim temama te učenje o drugim zemljama i kulturama. Postoje bilateralne i multilateralne razmjene (<http://www.mc-velenje.si/>, 10.5.2015).

Centar za mlade zanimljiv je za Glogovac zbog toga što je jedan sugovornik spomenuo da su mladi u „zlatno doba“ rudnika imali nešto poput toga:

Mi mladi... smo imali malo problema, imali smo u Rudarskom domu jednu prostoriju, ali smo morali uvek se moliti tom jednom F. ili V. da nam dadu ključeve, pa trebaju održat sastanak pa ovo pa ono, tako da smo mi imali malo puno problema, al smo svejedno dobili ključeve, pa smo mogli, ovaj, održati sastanak, pa posle sastanka gramafon, pa smo plesali, pa smo se zabavljali, pa smo se sastajali u kinu na terasi gore, pa je došlo dosta ljudi iz drugih krajeva, iz Mostiju, iz Koprivnice su dolazili na zabave, dobro, Bakovčice, Borovljani, Bregi, to je svejedno naše bilo. To je, da rečemo, ovako jednom riječju, Glogovac je bio centar svijeta, u ono vrijeme (F.V., intervju).²⁹

Osim Mladinskog centra Velenje, postoji i Regionalni multimedijalni centar Velenje – Kunigunda, koji se nalazi u sklopu MC Velenje, a nudi produkciju i postprodukciju na audio i video području. Također se organiziraju radionice (dodatno obrazovanje), nude se informacije, iznajmljivanje opreme, prijenosi događanja na velikom zaslonu, usluge fotokopiranja i sl., grafički dizajn i organizacija događanja. Organizira se i Festival mladih kultura Kunigunda, koji je posvećen produkciji lokalne kulture mladih te njenoj promociji. Na Festivalu se ugošćuju umjetnici iz inozemstva, a organiziraju se sportska, edukativna i zabavna događanja na različitim lokacijama. Prisutni su i koncerti svih glazbenih vrsta, predstave, izložbe, digitalne instalacije, predavanja, okrugli stolovi itd. Cijele se godine organiziraju predfestivalski događaji i pomaže se ostvariti viziju mladih umjetnika (<http://www.mc-velenje.si/dejavnosti/festival-kunigunda/>, 10.5.2015).

²⁹ Razgovor vođen u Glogovcu, 6. svibnja 2015.

Što se tiče sudjelovanja MC Velenje u revitalizaciji prostora zapuštenog industrijskog objekta, valja spomenuti „Pekarnu“. Naime, radi se o inicijativi mladih umjetnika, koji su predstavili problem pomanjkanja adekvatnih objekata, a problem riješili kroz realizaciju ideje o revitalizaciji zapuštenog prostora stare pekare. U velikoj mjeri prostor je obnovljen volontiranjem, suradnjom raznih udruga, a danas je lijepo i sigurno mjesto za izložbe i umjetničko stvaranje (ateljei) (<http://www.mc-velenje.si/dejavnosti/pekarna/>, 10.5.2015).

Interaktivna Internet stranica, koja daje povod posjetitelju da se zadrži na stranici, vjerojatno će prije privući nekoga da dođe i posjeti mjesto. Osim toga, mnogo sadržaja za mlade je privlačno, ali ipak se radi o gradu. Zanimljiva je ideja centra za mlade u Glogovcu, iako je mana što se radi o selu, dakle, malo je udaljeno od grada pa je upitno koliko bi mladi bili spremni posjećivati. S druge strane, za određene projekte (npr. glazba), udaljenost od naselja može biti i prednost jer buka ne bi smetala nikome ili gotovo nikome. Zanimljivo je, kao što je već poviše spomenuto, da su se nekad mladi okupljali u Rudarskom domu te su imali svoj prostor, a dolazili su i iz okolnih mjesta, pa čak i grada. Inače, u Koprivnici postoji multimedijalno sveučilište, no za to je iskorišten prostor bivše vojarne, u sklopu kojega djeluju i mladi umjetnici, koji tamo imaju svoje ateljee. Već nekoliko godina za redom tamo se održava i *Rock live* festival, što bi se npr. moglo preseliti i izvan grada, a isto tako osmisliti još koji festival. No, najprije je potrebno urediti prostor.

3.2.2. Labin

Suvremena rudarska djelatnost na području Labina započela je u drugoj polovici 19.st. te zauzima važno mjesto u povijesti labinskog kraja. Pripajanjem Istre Italiji, Rapalskim ugovorom 1920., započinje intenzivnije iskorištavanje kamenog ugljena na Labinštini, kao i razvoj naselja i infrastrukture. Rudarsko industrijski kompleks *Pijacal* čine podzemne jamske prostorije, šoht s toplom vezom, arhitektonski sklop upravne zgrade s centralnom garderobom rudara i kupaonom, lamparnom, kemijskim laboratorijem, električarskom radionom, prostorom strojne obrade i skladištem, ambulantom i mrtvačnicom itd. Zatvaranjem jame *Podlabin*, 1988. započela je devastacija prostora *Pijacala* i okolnih zgrada. Rudarska je oprema rasprodana, nadzemni prostori rudnika napušteni, ulaz u rudnik podno šohta zatvoren je i betoniran. Kulturne potencijale tih napuštenih rudarskih prostorija prepoznala je 1990-ih godina udruga *Labin Art Express*, koja je pokrenula projekt *Podzemni grad XXI*. Osnivanje Kulturno-umjetničkog centra *Lamparna* bila je prva faza u ostvarenju projekta. Privatne firme koje su kupile napuštene prostore, obnovile su ih i prenamijenile nepoštujući konzervatorske

smjernice pa su pojedini prostori devastirani. Novo razdoblje u valorizaciji rudarskog kompleksa započelo je zaštitom na državnoj razini pa je tako cijeli kompleks postao nepokretno kulturno dobro. Revitalizacija rudarske baštine u Podlabinu nastavljena je uređenjem trga podno šohta te gradske knjižnice. Knjižnica je otvorena 2013. godine u prostorijama stare rudarske direkcije. Projekt uređenja *Pijacala* bio je temelj za daljnju valorizaciju rudarske baštine u Labinu (MIN-HER, 2014).

Rudnik kamenog uglja, kao jedinstveni spomenik labinske povijesti, 30-ih i 40-ih godina prošlog stoljeća bio je jedno od najvećih tehnoloških dostignuća na području rudarenja u svijetu, a danas čini povijesnu, industrijsko-kulturnu baštinu koja se želi valorizirati na način da upravo ona bude generator i novi sadržaj daljnjem pozicioniranju Labina kao turističke i gospodarske destinacije. Stoga je Grad Labin pokrenuo projekt „Rudarsko nasljeđe: Generator gospodarskog i turističkog razvoja“. Projektom se želi razvijati suradnja u namjeri da se ostvare i unaprijede međusobni odnosi prije spomenutih partnera u projektu, temeljeni na izvornoj zajedničkoj povijesti s posebnim osvrtom na obnovu i valorizaciju baštine industrijske arheologije te općenito urbanih naselja povezanih s iskopnom djelatnošću. Uzmemo li u obzir da je rudarstvo imalo iznimni gospodarski značaj za razvoj Labina, kao i da rudarsko nasljeđe predstavlja potencijal za njezin budući gospodarski i turistički razvoj, zaštita i očuvanje rudarske tradicije i graditeljske baštine, kao dijela arhitektonske i kulturno-povijesne baštine ovog dijela Istre i njena prenamjena u rudnik kulture, vitalan je interes Grada Labina pretvarajući ga u urbani centar šire okolice (<http://www.minher.eu/#>, 10.5.2015).

U Labinu od 1960. postoji Narodni muzej Labin, smješten na četiri razine, na površini od otprilike 2 000 m². Zavičajnog je značaja, a u prizemnom i podrumskom dijelu nalazi se stalni rudarski postav, u kojem se uz izvorne strojeve i zvukove vjerno dočarava rudnik i rad u njemu (<http://www.istrapedia.hr/hrv/357/narodni-muzej-labin/>, 10.5.2015). Upravo zbog te rudarske zbirke Muzej je 2005. proglašen jedinstvenom kulturnom atrakcijom u Hrvatskoj (prema izboru „Lonely planeta“, Top 10 neobičnih hrvatskih atrakcija, s naznakom najoriginalniji muzej). Prikaz predmeta koji su nekoć rabljeni u rudniku: pruga, vagoneti, različite vrste podgrada, radilište s primjerima otkopa, transportna traka, alati, različite naprave i oprema, nalaze se u imitaciji 150 m dugačkog rudarskog hodnika, čime se nastoji što vjernije simulirati ambijent rudnika (<http://hvm.mdc.hr/narodni-muzej-labin,510:LAB/hr/info/>, 10.5.2015).

Komunikacijski alati koji se ističu u prije spomenutom projektu su: dokumentarni film, rudarska igra, rudarski rječnik, višejezična brošura, Internet stranica i Facebook grupa. Na taj način informacije o projektu dostupne su svim dobnim skupinama. Zanimljiv je Rudarski rječnik, kao transnacionalni rječnik u cilju očuvanja i prenošenja mladima specifičnog rudarskog pojmovnog nasljeđa. Postoji i društvena igra: „Interaktivna društvena igra za djecu i mlade "Kroz Europu putovima rudara" – originalni je proizvod u kojem se igrač uživljava u ulogu rudara šetnjom rudnikom, kroz mitove i legende uči o starom zanatu rudarenju. Igra predstavlja svojevrsan zabavni put kroz europske rudnike za mlade (12+)“ (<http://www.minher.eu/#>, 10.5.2015).

Još jedan zanimljiv labinski projekt jest i „Podzemni grad“, za koji ideja postoji još od 90-ih, a 2013. je prošao na natječaju Ministarstva turizma – Fonda za turizam za projektnu dokumentaciju, a zatim i natječaju za EU fondove. Tim projektom bivši bi rudnik postao podzemnim gradom, jedinstvenim u domaćoj i inozemnoj turističkoj ponudi. Posebno je zanimljivo što podzemni tunel prema Rapcu izlazi na plažu Maslinica, s koje je planirana žičara prema starome gradu Labinu, kao što je nekad postojala za prijevoz boksita. Planiran je i podzemni vlak prema Rapcu koji izlazi na plažu.³⁰ Ono što je za osuditi, jest to da je pogonski stroj za pokretanje kabina za prijevoz ljudi i vagoneta s ugljenom uništen i prodan za staro željezo, stoga bi se u realizaciji projekta morao izgraditi novi (Šebečić, 2001).

Već je rečeno da Glogovac ne raspolaže očuvanim prostorom pa ga je teže i iskoristiti, ali podzemni je grad projekt koji ohrabruje jer sve kreće od ideje, a ova se činila veoma nerealnom. Stoga možda jedna takva uporna udruga, poput *Labin Art Expressa*, s kreativnim idejama i jasnom vizijom nedostaje Glogovcu. Osim spomenute udruge, Glogovcu nedostaje i zbirka predmeta, odnosno prostor u kojem bi predmeti vezani za rudarstvo bili sakupljeni na jednom mjestu te bi se brinulo o njihovoj zaštiti i čuvanju. No, u posljednjem poglavlju javlja se pitanje je li zapravo problem u ljudima, u nedostatku ideja, osjećaju nemoći, nedostatku novca ili lokalnoj upravi.

3.2.3. Mursko Središće

Najbliži i možda najjednostavniji primjer je Mursko Središće, koje se odlučilo za Spomen dom rudarstva, koji se nalazi u sklopu turističkog kompleksa „Cimper“. Taj je

³⁰ <http://www.vecernji.hr/hrvatska/u-labinu-bivsi-rudnik-postaje-podzemni-grad-vrijedan-165-milijuna-kn-914969>, 15.5.2015

kompleks odabran i za europsku destinaciju izvrsnosti,³¹ a nudi uslugu prehrane i smještaja, kulturni turizam – rudarstvo, edukaciju, zabavu i rekreaciju na besplatnim sportskim terenima. Također je moguće organizirati seminare, sastanke i prezentacije. Može se posjetiti pivovara, destilerija i sušara voća, što uključuje i degustaciju proizvoda. U Spomen domu je prezentirana rudarska baština. Inače, jedini objekt iz razdoblja rudarstva je stari separator, koji je prenamijenjen u Spomen dom.

„Kako je objekt bio u devastiranom stanju u prvoj fazi nositelj radova – tvrtka TEAM d.d. obnovila je cijeli objekt uz donaciju tvrtke INA d.d za krovšte. U drugoj fazi slijedi sadržajno popunjavanje Spomen doma. Uključuju se mještani i stari rudari prepričavanjem zanimljivih rudarskih zgoda, donacijom rudarskih alata i fotografija. Turistička zajednica grada Murskog Središća osnovala je rudarski zbor, Ministarstvo turizma pripomoglo je financijskim sredstvima za ostakljivanje lijevaka separatora, tvrtka HŽ Cargo d.o.o. donirala je stari vagon za prijevoz rudače, a vlč. Tomislav Antekolović bogato oprema Spomen dom starinama” (<http://www.cimper.com.hr/page.php?pid=32>, 9.7.2015).

Spomen dom podijeljen je na dvije cjeline – rudarstvo, gdje se mogu vidjeti ostakljeni lijevci za klasiranje ugljena, rudarski alati, stare fotografije, razni spisi poslagani u uredu poslovođe te se može pogledati multimedijalni prostor u kojemu se projiciraju priče rudara. Stara međimurska *hiža* je druga cjelina, koja prikazuje život rudara u njegova četiri zida, dakle, kod kuće. U planu je još i obilježavanje starih jama i halda (brežuljaka nastalih navozima jalovine) poučnim tabelama i omogućavanje svima da nakon razgledavanja Spomen doma rudarstva šetnjom ili aktivnije – *nordic walkingom* obiđu jame i usput nešto nauče. Osim toga, u planu je rekonstrukcija okna jame, organizacija manifestacije Rudarski dani i udruživanje s Turističkim zajednicama u susjednom Zagorju (započeta je suradnja s Turističkim društvom grada Ivanca) u projektu spajanja rudarskih putova (<http://www.cimper.com.hr/page.php?pid=32>, 9.7.2015).

Zbog svega navedenoga, Mursko Središće se uistinu čini kao primjer dobre prakse jer se implementacijom rudarske baštine u turističku ponudu Međimurja obogatila turistička ponuda, u smislu da se nude edukacijski, sportski i kulturni sadržaji. Ako je Mursko Središće

³¹ EDEN – *European Destinations of Excellence*, projekt koji promiče modele održivog razvoja turizma kroz Europsku zajednicu. TK Cimper odabran je 2010., a kriteriji koji su destinacije morale ispunjavati bili su: da je „netradicionalna“ (niska gustoća posjećenosti), da upravlja svojom turističkom ponudom na način da osigurava socijalnu, kulturnu i ekološku održivost, te potiče javno-privatno partnerstvo. (<http://www.cimper.com.hr/page.php?pid=43>, 9.7.2015)

uspjelo napraviti svoju priču na temelju jednog starog separatora, mogao bi i Glogovac na temelju svojih ruševina koje svjedoče o prošlom životu punom sadržaja.

U idućem ćemo se poglavlju baviti projektima oživljavanja kulture, odnosno mišljenjem, željama i idejama lokalnog stanovništva, koje bi također voljelo da se rudarska baština valorizira, da se obilježe objekti i da se nešto poput spomen doma i uredi te da se, kao i kod projekta u Labinu, poveže s Međimurjem i Zagorjem kroz projekt spajanja rudarskih putova.

4. PROJEKTI OŽIVLJAVANJA KULTURE

Svijest o potrebi očuvanja industrijske baštine sve je veća, a rezultirala je i porastom obnovljenih industrijskih postrojenja. Prenamjena industrijskih zgrada u suvremene kulturne centre s različitim kulturnim sadržajima doprinosi revitalizaciji gradskog života, a svjetski primjeri projekata urbane regeneracije svjedoče tome. Ti su primjeri trojakog karaktera: regeneracija čitavih gradova, regeneracija gradskih četvrta i regeneracija pojedinih zgrada. Još jedna komponenta koja bi se mogla pridodati jest obnova pojedinih proizvoda ili industrijske opreme kao pokretne baštine. No, takvi su objekti obično sastavni dio pojedinih muzeja i njihova je vrijednost neosporiva. U takvim projektima neophodna je suradnja svih društvenih sektora, budući da se radi o projektima koji prvenstveno služe svim građanima, a potencijalno pružaju turističke prilike posjetiteljima koji su u potrazi za drugačijim kulturnim iskustvima (Jelinčić, 2011).

Najveća vrijednost industrijske baštine je kulturološka, budući da odražava našu socijalnu biografiju. Stoga se razvila i nova znanstvena disciplina – industrijska arheologija, zbog svijesti o važnosti industrijske povijesti. Ona, kao i ostale grane arheologije, proučava materijalnu kulturu iz prošlosti, ali joj je u fokusu industrija, a uglavnom se odnosi na proučavanje artefakata od industrijske revolucije do danas. Osim što se bavi proučavanjem materijalne kulture, bavi se i proučavanjem društvenih i vlasničkih odnosa, razloga razvoja fenomena industrijalizacije, pojave urbanizacije te promjene krajolika itd. (Jelinčić, 2011). Konačno, danas se postavlja pitanje kako iskoristiti te napuštene prostore i na taj način doprinijeti i očuvanju te kulturne baštine, ali i unapređenju kvalitete života stanovništva.

Industrijska baština nema samo gospodarsku i socijalnu ulogu, već može imati i kulturnu te psihološku ulogu, ne samo u opisivanju prošlosti, nego i u sadašnjosti i budućnosti. Najčešće se objekti industrijske baštine pretvaraju u centre kulturne namjene, ali mogu se pretvoriti i u stambene objekte (tzv. *loftovi*) u privatnom vlasništvu, u centre mješovite privrede ili pak edukacijske centre. Dakle, projekti urbane regeneracije različite namjene mogu biti učinjeni uz potporu javnog sektora, a mogu se ticati samostalnih privatnih inicijativa. Pitanje namjene vezano je uz pitanja konzervacije/restauracije, a industrijski arheolozi su osmislili metode preuređenja industrijskih dobara. Jedna od njih je i

konzervacijska restauracija, kojom se ne eliminira ništa postojeće, već se konstruktivno intervenira s novim materijalima, kako bi se sačuvala cjelovitost zgrade (Jelinčić, 2011).

Pozicioniranje čitavog grada prema kulturi kao sredstvu urbane regeneracije veliki je zahvat te za gradske vlasti predstavlja veliku odluku. Mnogi često nemaju povjerenja u kulturu kao u moćno sredstvo urbane regeneracije, pogotovo ako nije vezana uz turizam, ali ulaganje u kulturu je zapravo ulaganje u budućnost grada jer, kao što je spomenuto, ovakvi su projekti prvenstveno namijenjeni lokalnom stanovništvu, čime se stimulira ostanak istoga. Da bi do takvih projekata došlo, osim suradnje svih društvenih sektora, potrebno je i usklađivanje urbane i kulturne politike jer se samo tako može postići ciljna revitalizacija (Jelinčić, 2011).

Adekvatnom prenamjenom zgrada industrijskog naslijeđa može se bitno pridonijeti kvaliteti života u suvremenim gradovima. Takva politika očuvanja zahtijeva jasne smjernice o prenamjeni spomenutih zgrada, kompleksa i zona, i to s planerskog, ekonomskog te arhitektonsko-konstruktivnog aspekta, napominje Šepić. Na taj način, pravilnom transformacijom, u skladu s novim društvenim potrebama, bitno se doprinosi očuvanju identiteta pojedine četvrti, grada ili regije, a ostvaruje se i kontinuitet života i rada na određenom prostoru (Šepić, 2001).

Što se tiče rudnika, posebice u unutrašnjosti Hrvatske, gdje je eksploatacija ruda obavljana u zavodnjenim terenima, sklonim zarušavanju, prestankom rudarske aktivnosti ponegdje su vađene drvene podgrade pa je dolazilo do zarušavanja. No, ponegdje su ulazi u rudnike zatrpani namjerno, da se ne ulazi u njih ili da se vlasniku učini šteta.³² U svakom slučaju, mnogi su rudnici u unutrašnjosti više ili manje zatrpani te nedostupni istraživanju i obnavljanju rudarske aktivnosti, bez obzira na potencijalne rezerve. Srećom, za dio njih može se naći dokumentacija u raznim ustanovama: Hrvatskom državnom arhivu, Geološkom institutu, Rudarsko-geološko-naftnom fakultetu i sl. Ista je neizostavna za bilo kakav projekt koji se tiče valorizacije ili revitalizacije industrijske baštine (Šebečić, 2001).

Ne može se reći da Glogovac ima objekte velike arhitektonske vrijednosti, niti da je mnogo od toga ostalo. Zapravo, nije ostalo skoro ništa, ali činjenica jest da je tamo nekad bila razvijena industrija, stoga je potrebno aktivirati ljude da se nešto napravi i spasi od potpunog zaborava. Kao primjer dobre prakse ponuđeno je Mursko Središće, poznato i kao „Grad rudara“.

³² Tijekom Prvog i Drugog svjetskog rata.

4.1. KULTURNE POLITIKE

Kulturne politike odnose se na institucionalne potpore koje usmjeravaju estetsku kreativnost i sveukupni način života. Dakle, kulturna je politika most između ta dva registra. Može biti eksplicitno određena, odlukama i propisima nadležnih tijela. No, može biti i implicitna, odnosno, određena odlukama i propisima tijela kojima područje kulture nije u direktnoj nadležnosti, ali na njega djeluju. Uglavnom se pod kulturnom politikom podrazumijeva javna politika prema kulturi i umjetnosti, koju donose nadležna ministarstva (ili agencije) na nacionalnom nivou ili (gradski) odjeli na lokalnom nivou. Na kulturne politike utječu i institucije iz privatnog sektora, razne zaklade te nevladine organizacije. (<http://www.culturenet.hr/default.aspx?ID=19>, 15.5.2015)

Na nivou Europske unije kulturna politika nije striktno određena, već se primjenjuje princip supsidijarnosti na tom području. To znači da svaka država članica ima pravo odlučivanja o formuliranju kulturnih politika i donošenja odluka o financiranju na tom području. Hrvatska ima „Strategiju kulturnog razvitka“ iz 2001., za koju je iskorišten izvještaj „Kulturna politika Republike Hrvatske: Nacionalni izvještaj“ iz 1998. godine. Od strategija na lokalnoj razini značajnija je „Istarska kulturna strategija“ iz 2009. godine. (<http://www.culturenet.hr/default.aspx?ID=19>, 15.5.2015)

Glogovac bi spadao u kulturnu politiku Koprivničko – križevačke županije, kad bi ista postojala. Naime, postoji razvojna strategija do 2020., ali što se kulture tiče samo je navedeno da Županija ima velik broj kulturnih ustanova, podržavaju se manifestacije županijskog i međunarodnog karaktera, znanstveni skupovi, ulaže se u obnovu i uređenje objekata ustanova kulture te zaštitu spomenika kulture i sakralnih objekata, čime se doprinosi očuvanju kulture (Županijska razvojna strategija za razdoblje 2014 – 2020, 2016). Naravno, navedeni su i planovi, financijska sredstva i sl., ali konkretno o rudarskoj baštini nema ni slova. Znači li to da Županija nije svjesna onoga što ima, što je bilo, ili zanemaruje i pokazuje da joj je nebitno? U „Građanskoj inicijativi X“ izražen je bunt protiv jedne takve politike. Naime, u manifestu „Građanske inicijative X“ napisane su smjernice kojih bi se trebalo držati kada je u pitanju kulturna politika. Iako se radi o kritici Istarske kulturne politike, isto se može primijeniti i na ovom slučaju jer je rudarska baština potpuno izostavljena, a ne samo marginalna. „Kulturna politika mora utjecati na kulturne trendove i kulturnu potražnju, a ne samo odražavati i održavati postojeće stanje stvari tj. podržavati potražnju za ruralnom, konzervativnom i

primitivnom kulturom koja zadovoljava samo najbazičnije ljudske instinkte, te također vršiti redovnu analizu i praćenje razvoja kulturne ponude i potražnje. Potrebno je stimulirati 'artist in residence' programe te stvoriti poseban fond koji će podržavati nekonvencionalne umjetničke forme i avangardni kulturno-umjetnički rad. (...) ...masovno prihvaćene kulturne manifestacije zabavnačkog tipa ne smiju imati prioritet nad kulturnim projektima visoke umjetničke vrijednosti, namijenjene manjim ili marginalnim grupama kulturno-umjetničkih konzumenata. Njihov status mora biti jednak. Najprogresivnija umjetnost, nerazumljiva široj javnosti, mora imati isti status kao i 'popularna' kultura“ (Labin Art Express, 2013:43). Županijska strategija govori o svemu već „viđenom“, tradicionalnom, ni o čemu novom. Kao da u kulturu spada samo taj jedan dio: sakralni objekti, KUD-ovi, knjižnice, muzeji, i ništa drugo, ništa novo. U manifestu je skrenuta pažnja da je jedna od najvažnijih zadaća Istarske kulturne politike danas prezentacija i promocija istarske kulture na međunarodnoj sceni. Istra ima turiste što ima i smisla, ali Podravina ne prezentira niti ne promovira npr. rudnike niti na lokalnoj razini, iako ih je bilo. Zapušteni su, zaboravljeni i očito se ne vidi nikakav potencijal u tom području. Ipak, ako se govori o očuvanju kulture, potrebno je dati prostora i rudarstvu, budući da je godinama bilo prisutno i hranilo mnoge, ali i utjecalo na društveni život. Bilo bi zanimljivo pitati današnje osnovnoškolce o rudnicima i rudarenju, znaju li išta o tome. Dok, npr. o Podravskim motivima – manifestaciji u Koprivnici, bi sigurno znali više jer je ispromovirana i prikazana svake godine, kao i stari zanati. Vjerojatno tu ima prostora i da se ubaci koji kramp, lampa i/ili bar mini izložba pa da se i rudnici prikažu kao dio nečeg „starog“, izumrlog.

„Strategija kulturnog razvitka“ zalaže se za održivi razvitak. U kulturnom smislu održivi razvitak je razvitak ljudskih interesa i djelovanja koji sve manje opterećuju fond prirodnih rezervi zemlje i postojeće kapacitete infrastrukture i naseljenog prostora, a istodobno potiču užitak u vrijednostima koje putem umjetnosti, obrazovanja, znanosti te kulturnih igara i običaja stimuliraju privlačnost među ljudima.³³ S druge strane, neodrživi razvitak sve više opterećuje prirodni okoliš i postojeću infrastrukturu, a samo kod razmjerno malog broja ljudi potiče užitak. Stoga je racionalnije ulagati u neiskorišten stambeni prostor u starim dijelovima gradova, nego graditi nove stambene prostore. Održivi razvitak podrazumijeva i interdisciplinarni pristup i povezivanje kulturnog profesionalnog, amaterskog i alternativnog djelovanja, što osigurava kvalitetniju kreaciju, široku participaciju i neobičnu interpretaciju te izbor mjesta, što privlači veći broj ljudi. Laicima bi stručnjaci

³³ Pod tim vrijednostima podrazumijevaju se stare, novostvorene, bilo materijalne ili nematerijalne vrijednosti.

trebali prenositi smisao vrijednosti umjetničkih djela i znanstvenih spoznaja na jednostavan, što neposredniji i zanimljiv način. Tako bi se pobudilo zanimanje za visoku kulturu, a stvorio bi se i dojam da su te vrijednosti namijenjene svima, a ne samo odabranima. Još jedan od ciljeva održivog razvitka jest pobuditi interes domaćih i stranih posjetitelja za lokalni život, ne samo predstavljanjem tradicijskih kulturnih običaja, nego i razgovorom i druženjem s domaćinima kako bi se upoznale i lošije strane njihova života. To je jedan od načina da se razumije autentična sredina i potaknu eventualne ideje i inicijative za pomoć i ulaganja, no i riječ potpore je ponekad dovoljna (Hrvatska u 21. stoljeću, 2003).

Opći ciljevi nacionalne kulturne politike Republike Hrvatske su:

- konstantno preispitivanje kulturnih vrijednosti,
- poticanje individualnog stvaralaštva,
- kulturni pluralizam i multikulturalizam,
- razvoj kulturne komunikacije i stvaralaštva putem novih informacijskih tehnologija,
- preobrazba kulturnog sektora u ključnu polugu razvitka,
- decentralizacija upravljanja kulturom i kulturnih djelatnosti,
- međunarodna kulturna suradnja.

Kulturnu suradnju potrebno je poticati kao razvojnu, multisektorsku i multimedijalnu djelatnost s različitim zemljama i kulturnim područjima. Zakonodavni okvir se također treba prilagoditi navedenim ciljevima, tako da se unaprijedi upravljanje u području kulture, a u procesima odlučivanja struka treba imati veći utjecaj, čime se osigurava kvaliteta i transparentnost procesa upravljanja te se stvaraju uvjeti za jačanje infrastrukture u kulturi i sustavno poticanje kulturnog života i stvaralaštva (Hrvatska u 21. stoljeću, 2003).

No, kao što je već spomenuto, rudarska baština i njena vrijednost je u Koprivničko-križevačkoj županiji nepoznanica. Od zaborava je čuva samo naziv glogovačkog KUD-a – „Rudar“.³⁴

³⁴ Isti naziv nosi i nogometni klub.

4.2. MIŠLJENJE LOKALNOG STANOVNIŠTVA

U ovom ćemo poglavlju analizirati mišljenje lokalnog stanovništva po pitanju rudnika, tj. svega što je povezano s njim i rudarima. Tako će u prvom potpoglavlju ovoga poglavlja biti navedena sjećanja o rudarima, kako su ih doživljavali i/ili kako ih doživljavaju danas. U drugom potpoglavlju posvetit ćemo se nekadašnjem rudarskom naselju, a danas istoimenoj ulici koja je „trn u oku“ mnogima jer je danas puna ruševina, neuređena je i zapuštena. Konačno, razgovore o nužnosti osnutka muzeja ili spomen doma donosimo u trećem potpoglavlju.

Jesu li stanovnici Glogovca ponosni na rudare, na prošlost mjesta i kakvo je stanje danas, samo su neka od pitanja kojima se ovo poglavlje bavi. Osim toga, bit će spomenute i neke ideje, iako se time bavimo cjelovitije u idućem poglavlju (4.3.).

4.2.1. „Rudari – ponos našeg kraja“

Za vrijeme rada rudnika, rudari su, prema riječima jednog sugovornika, bili heroji:

Bili su heroji! (...) Teško su radili, znali su se zabavljat, okupljali su se na Božić, na Uskrs, na praznike! (...) Bilo je nekako... više jedan za drugoga, ti rudari su jedan drugome priskočili u pomoć, kod gradnje kuće, bilo šta se radilo... I zabave su bile zajedničke, znali su ovdje u vrtu, limena glazba svirala, tu su rudari znali se zabavit, ma prva liga! Danas toga više nema! (...) Nekad je to bilo tako, evo suze mi idu (F.V., intervju).³⁵

Sa sjetom i pomalo razočarano prisjetili su se kazivači prošlih vremena i zaboravljenih vrijednih ljudi – rudara, koji nisu izgubili smisao za humor, unatoč teškom radu u još težim uvjetima. Također je iz kazivanja vidljivo da su pronašli vremena jedni za druge, za druženje, ali i za pomoć, bez obzira što su prethodno mukotrпно odradili svoju „šihlu“. Na mjestu nekadašnjeg rudnika, kad bi se uredilo, ljudi bi se možda ponovno počeli družiti te svakim svojim posjetom, na neki način, odali počast rudarima i njihovom radu, jer ipak su oni zaslužni za razvoj Glogovca.

I danas je mišljenje o rudarima jednako, kao što je rečeno, ali „boli nepravda“: *Pa žao mi je, šta je vezano uz rudnik, što su se ti rudari mučili 30-40 godina, a danas imaju mirovine za preživljavanje. To je, to je.. kad vidim susjeda, on je s 900 kn zadovoljan. (...) I kolki ljudi*

³⁵ Razgovor vođen u Glogovcu, 6. svibnja 2015.

u susjedstvu i ulici radili su težak taj posao rudarski, danas imaju 1 300, 1 400, 1 500 kn. A ima i onih drugih, koji su kartali za vreme ovog Domovinskog rata, a imaju po 6-7 000 kn mirovinu. (...) A s druge strane, naši Romi, nemam ništa protiv njih! (...) Oni imaju isto 900 do 1 000 kn. Ko i ovi rudari, koji su čitav život... Mislim, nije to pravedno raspoređeno. To me smeta! Rudari – ponos našeg kraja! I žao mi je što je sve tako završilo. Za sve njih. I što su im danas, velim, tako mizerne mirovine (F.V., intervju).

Sugovornik je revoltiran zato što ljudi koji su izgradili jedno mjesto i doprinosili razvoju teškom mukom danas jedva preživljavaju. Kao i nekad, nisu dovoljno plaćeni, a uz to su i zaboravljeni. Za što je zaslužan rudnik, odnosno rudari, kratko se osvrnula jedna sugovornica:

Pa mislim da ih, nema ih više puno, al mislim da je definitivno Glogovac u to vrijeme bio jako razvijen i, za razliku od danas, i da je taj rudnik davao život Glogovcu, jer su se i iz drugih krajeva ljudi, znači dolazili tu i osnivali obitelji... I... mislim da je doprinesel današnjem Glogovcu. (...) Imamo i ambulantu i neke stvari koje vjerojatno ne bi imali da nije bilo rudnika (K.Š., intervju).³⁶

Na to se nadovezao još jedan sugovornik:

Znamo da se za vreme rudnika Glogovac jako razvio, izgradio, da su napravljeni i rudarski stanovi, i kino dvorana, i rudarski dom, i da je u to vrijeme krenula... neki kulturni prog.. ovoga, neka kulturna događanja su se počela događati u selu. Znači, u to vrijeme je onda osnovan i pjevački zbor rudarski, i limena glazba, kasnije je bio i jazz sastav, i KUD... Znači, pokretači su bili učitelji, iz škola, B.S.; S.M.; Č.R. i tak, ljudi koji su bili učitelji u tim školama, jer je rudnik dosta financirao u to vrijeme rad udruga, i ovoga, to je onda baš funkcioniralo, do tih godina dok se rudnik nije zatvorio, onda normalno su se više manje zatvorile i prestale s radom sve te udruge (Z.D., intervju).³⁷

Jedan se bivši rudar osvrnuo na dolazak mladih rudara u Glogovac i što ih je potaknulo:

³⁶ Razgovor vođen u Glogovcu, 2. srpnja 2015.

³⁷ Razgovor vođen u Glogovcu 3. srpnja 2015.

Mi smo dobili stan. Ne bi ja ni doša da nisam dobio stan! (...) Ja sam bio oženjen, imo dvoje djece. A ovi mlađi, on se rodio tu. (...) Tu je bio... kolko se i cura poudalo, razumiš, što su došli momci sa strane, koje se ne bi nikad udale. I to je bilo prednost (V.M., intervju).³⁸

No, nisu samo muškarci dolazili „trbuhom za kruhom“, već i žene: *Moja baka je došla iz Slovenije tu, radit na rudnik, i upoznala dedu, i tak su se oni oženili i ona je ostala tu (K.Š., intervju).*

Iz iskaza druge sugovornice vidi se poštovanje prema ljudima koji su izgradili mjesto, ali bez obzira na težak fizički posao, smatra da je bilo bolje:

Zapravo, mislim da su krvavo zarađivali. Ono stvarno dok su mi pričali kak su po koljenima unutra kopali, ne znam, u tim... katastrofalnim uvjetima pa su se bojali da nema plina unutra, koješta, mislim da su, da su jako, jako krvavo zaradili taj svoj kruh. (...) Oni su onak... tu dobro zapravo zarađivali. Onak, mogli su dobro živjeti, mislim... ne tak raskošno ko mi danas, kaj se ne moramo tolko mučiti. (...) ...nije im bilo dobro fizički, ali mogli su si priuštiti više nego su... više nego su mogli ovak negdje mogli doći raditi. Tu su dolazili zato što se tu otvoril posao. Znači, deda je došel iz Zagorja, zato kaj tam nije imal kaj delat. (...) Znači, morali su, bili su prisiljeni, ali nekak, nekak su tu ko u gradu bili, tak ti ja to gledam. Ono, stvarno zlatno doba je bilo dok su tu radili. (...) Znam da su slavili Dan rudara, da su dobivali tu neku 13. plaću i mogli su cijelu potrošiti na taj dan... znam da je bilo gore kino, mesnica (H.B., intervju)...³⁹

Da su „krvavo“ zarađivali, slaže se i sugovornik, a iz njegova kazivanja vidljivo je divljenje:

Jako vrijedni ljudi... (...) To su ljudi koji su stvarno krvavo zarađivali svoj kruh! Kruh sa sedam kora, mogli bi reći, to nije lagan, pa to je težak fizički posao! Natjecali bi se u radu, u ono vrijeme komunizma, ko bude više napravio, da bude udarnik, a da bi na kraju dobio samo udarničku značku! Ali to je bila čast! (...) Ljudi, ljudi od čelika, stvarno (Z.D., intervju)!

Iz kazivanja se vidi društvena komponenta, koja danas nedostaje: druženja, izlasci, sloga, solidarnost... Činjenica je da su rudari radili težak fizički posao u nezavidnim uvjetima, ali ipak su se znali zabaviti i našli su vremena za druženje, a tako je, očito, sve bilo lakše.

³⁸ Razgovor vođen u Glogovcu 2. kolovoza 2013.

³⁹ Razgovor vođen u Glogovcu, 29. lipnja 2015.

4.2.2. Rudarsko naselje

Osvrt na ovo naselje, danas istoimenu ulicu, dao je sugovornik koji se sjeća kako je to izgledalo prije, a vidi kako izgleda danas. Stoga je njegovo kazivanje najbolji uvod jer uspoređuje stanje nekad i sad, ali je vidljiv i njegov subjektivni doživljaj, a koji je kod većine mještana vrlo vjerojatno sličan:

Rudarsko naselje je nekad bilo prekrasno! Te zgrade su onda bile još u puno boljem stanju, prije nekakvih 20-30 godina, kolko se ja tam iz magle sjećam tih 80-ih godina, to je sve bilo puno cvijeća, to je uvijek bilo sve pokošeno, to je bilo prekrasno! To je kao da si došo u grad koji je imo zgrade! Evo, to je imo Glogovac! Međutim, te zgrade su građene 50-ih godina i one su sad u jako lošem stanju. Kolko bi koštala njihova sanacija i adaptacija, to su vjerovatno cifre basnoslovne. Neke čak nemaju ni krov, nego gore imaju ploču... ljudima i... prokišnjava, i zamače, i otpada im strop, i ne znam kaj... I tu su stare instalacije unutra, zgrade su pune vlage itd. Ne samo da su tu bile zgrade, tu su bile i zidane šupe! Koje su oni koristili za drva, za, za podrum, i... znači, da svaki stan ima svoj, svaki je imo svoj vrt! Svaki je imo svoj komad vrta, i ključ od svoje šupe i svoga podruma, znači imo si sve! Sve kaj ti je trebalo za život! Imo si kud drva pospremit, imo si kam zimnicu stavit, imo si si di kaj uzgojit, imo si... Mislim, to je bilo... Danas je to sve... pola tih vrtova je zapušteno, nikome se to ne radi. Ne mari se, masa starih ljudi je tam ostala... (...) Neki stanovi su čak, ljudi su deložirani iz nekih stanova, od strane... da se ne zlažem, Mirovinskog. (...) I sad ti stanovi, normalno, zjape prazni i dalje propadaju, jer za taj novac koji oni traže ne budu ga prodali nikad (Z.D., intervju)!

Od vjerojatno najljepšeg dijela Glogovca došlo je do „rugla“ (Slika 2.), za koje pojedinci kao rješenje vide radikalne poteze:

Rudarsko naselje bi ja srušila i napravila lijepo ljudima, ne ljudima, nego da oni sudjeluju u tome, normalne stanove. Jer mislim da se u te stanove apsolutno ne ulaže i da ljudi koji u tim stanovima misle da će im sve past s neba, kao što je i do sad padalo. (...) Ono je nekad imalo svoju pravu funkciju – stanovi i tako, ono, da ljudi mogu prespavati itd., a sad mislim da je to ruglo u selu (H.B., intervju).

Mještanima – kazivačima, kojima je stalo do mjesta u kojemu žive i koji su svjesni prošlosti mjesta, nije drago što je stanje takvo. Rudarsko je naselje ono što je ostalo vezano uz rudnik, a prepušteno je propadanju. Budući da sami ne mogu ništa, osim gledati kako propada

i nagrđuje mjesto, revoltirani su zbog osjećaja nemoći, stoga i spominju rušenje jer bi ih to vjerojatno manje boljelo nego gledati ovakvo stanje.

2. Rudarsko naselje danas, (Izvor: fotografija autorice).

Sličnog je mišljenja i sugovornik:

Iskreno da ti velim, to mi zglada tak, kak je par ljudi reklo, onda se oni srde na to, mislim to je šala, da treba uzet bager i to sve zravnat jer to više ne služi ničemu. Rudarsko naselje bi se dalo jako lijepo uredit, i to bi bilo jako lijepo mjesto za život. Jer ima svoju povijest, ima svoju čar. Samo po sebi, i sam naziv – Rudarsko naselje, znači, bilo je naselje rudara, to su bili namijenjeni stanovi rudarima i svim nekim činovnicima, ili nekim, ovoga, kak bi reko, poznatim ljudima u selu, ne znam, učiteljski stanovi su tu bili! I većinom od tih direktora, i nekih ovih poslovođa i, i, i radnika i djelatnika toga rudnika (Z.D., intervju).

Svjesna problema je još jedna sugovornica: *Pa mislim da definitivno... to je jedan veliki problem jer, znači, nisu riješeni vlasnički odnosi, trebalo bi se to riješiti i obnoviti (K.Š., intervju).*

Na pitanje, bolje rečeno problem vlasničkih odnosa kao i uvjeta života detaljnije se osvrnuo sugovornik:

Stvar je u tome da su ti u jednoj zgradi imaš tri vlasnika stana. Znači, oni stanovi koji su bili rudarski, ti su sad stanovi ili od INA-e, ili su bili Bilokalnikovi, ili ne znam kako, čiji. Ovi kaj su bili učiteljski, ti su vjerojatno dodjeljeni Općini. Ili je možda čak od Mirovinskog, ne znam. I, treći vlasnik stanova je tu Općina. Na koji način se to nekad raspoređivalo, raspodjeljivalo... (...) Ali u biti tu niti jedna zgrada nije, ja mislim da nema čak nijedna

zgrada, ovoga, građevinsku dozvolu, da nijedna zgrada nije 1/1. (...) Velim, to je sad jako teško Općini... Oni bi, sad vjerojatno uspjeli dobiti novac od europskih fondova, da se to obnovi ljudima. Al ne možeš! Ti moraš imati sve 1/1, a to riješit – to je nemoguće! Jer svako za svoj stan oće svoje. I to se ne bude nikad riješilo i to ide (...) u propast! Svjesno to ide u propast! (...) Bilo je čak stanova u koje je bilo provaljeno... Bilo je čak, ovoga, neplaćanja stanarine Općini, toga ima... Ima ljudi koji su otkupili svoje stanove, znači, i tu je i četvrta solucija, gdje su ljudi vlasnici, znači 1/1 vlasnici stana jer su stanove otplatili. Ne plaćaju više stanarinu. (...) To obnoviti sad i zgrade obnavljat, ne znaš koga pitat, el slobodno, ko je vlasnik čega? (... ..tolko zamršeno! A ove montažne zgrade, dvije, kaj su gore, to... To ni ne... to ni ne znam... o čemu se tu opće radi. Kome se tu plaća stanarina, i čije to je, i je li otkupljeno ili nije. Te su još, ja mislim, u lošijem stanju jer su montažne. To je rađeno od gipsanih ploča. (...) To skočiš unutra, onaj u zadnjem stanu te čuje kak dumi (Z.D., intervju).

U blizini se nalazi i izvor pitke vode, koji privlači mnoge, pogotovo kad zbog ljetnih sušnih razdoblja presuše bunari. Za taj prostor sugovornici također imaju ideja, a više o njima bit će rečeno u idućem poglavlju. Izvor se nalazi uz cestu u šumi, u blizini nekadašnjeg rudnika i neuređen ima posjetitelja, a kroz kazivanja će biti vidljivo čemu služi:

Vidim da je sve obraslo... (...) Ja uvijek kad dođem s mora, do izvora! Napijem se one vode i.. staza više ne postoji! Odlična je voda, nema takve vode u ovom kraju! Nikad nije presuhnulo taj izvor (F.V., intervju).

Odem jedanput tjedno. (...) S biciklom, ili s... cuckom, ne... Ovak baš ciljano da idem do izvora i natrag, ne. Nego ili prođem, ili prošećem... E! Moram spomenuti da smo se za svatove tam slikali jer sam htjela istaknuti da smo mi tu imali rudnik... Znači, ispred okna smo se slikali, ispred separacije (Slika 3.), tak da evo imamo... I sad se drugi mladenci tam slikaju (Slika 4.) (H.B., intervju).

3. Mladenci ispred separacije, (Izvor: fotoalbum H.B., 2014)

Na slici (Slika 3.) je vidljiv i dio uništene ceste, iako ima i gorih dijelova, na koju se osvrnula jedna sugovornica kada je govorila koliko često ide do izvora:

Pa... sad u zadnje vrijeme ne, ali prije češće, i s rolama, i biciklom... (...) Da, sad kak je šumarija, zadnjih 2 godine, baš je uništila, ovoga, cestu, i znam da je ove godine bila neka provalija, ispod nastala (K.Š., intervju).

4. Mladenci ispred okna, (Izvor: Prioriti Foto, Facebook profil, preuzeto: 22.8.2015)

Jedan je sugovornik posebno ponosan na rudare i nevaloriziranu rudarsku baštinu te je vezan za područje izvora, odnosno rudnika.⁴⁰ Sve svoje goste odvede u šetnju do istoga te ih upozna s prošlošću mjesta:

Pa često idem u šumu! Često idem na izvor. (...) Ako ne sam, onda uvijek s nekim ko dođe k meni, a da nije iz ovog kraja, ovoga, da je kod mene dan-2, imam jako puno prijatelja iz cijele Hrvatske, sad i Hercegovine, i tak dalje, ne, uvijek ih odvedem k rudniku, da vide kak izgleda stari zapušteni rudnik (Z.D., intervju).

Pored tog izvora i ostataka rudarske baštine ne postoje nikakva obilježja, nikakve info ploče koje bi dale neke osnovne informacije o tom području, zbog čega su sugovornici izrazili žaljenje i potrebu da takvo nešto postoji:

Mislim da je to najmanje kaj bi se moglo staviti. Pa makar se i ne uredila staza, mislim da bi stvarno info ploča mogla bit sam tak stavljena, ono, bez po' muke (H.B., intervju).

Je, mnogo mi je žao! Mnogo mi je žao... mnogo mi je žao, što je, kažem i rekao sam ranije, bio centar svijeta. A sad je to... Bogu za plakati! (F.V., intervju)

Osim izvora, spominje se i jezero. No, podijeljena su mišljenja postoji li ono ili ne. Na kraju možemo zaključiti da je istina negdje u sredini:

Poznato mi je – bara! To ne bi mogli za jezero, premalo je za jezero, al dosta je veliko! Isto je nastalo vjerovatno zasipavanjem te... šute i šljake iz rudnika... napravio se nekakav umjetni jarak.. To ti je, znači... ta visina, niža od... postojeće, prije toga, tak da voda ne može izać van, znači sve kaj se slijeva s tih brda, ostaje unutra u tom jarku, i to je sad nastala ta bara. Tu navodno ima i ribe unutra, ribiči seoski su to poribljavali, ali da je jako teško pecat gore jer je puno granja je unutra. (Z.D., intervju)

Na pitanje zašto je uopće dozvoljeno da sve tako propadne (ne samo Rudarsko naselje, već i ostali objekti) i tko je odgovoran za to mještani uglavnom vide Općinu, ali i ne samo Općinu:

Definitivno sigurno nisu riješeni imovinski odnosi i to... znači u čijoj je nadležnosti znači rudnik. I nije prije bilo... ljudi nisu prije vidli u njemu... hmm.. nekakav potencijal. A i uvijek je tu pitanje nedostatka novaca (K.Š., intervju).

⁴⁰ Vjenčanim fotografijama s toga prostora, to je potvrdila i prije spomenuta sugovornica.

Osim nedostatka novaca, ima još razloga koji ljute lokalno stanovništvo:

Ne znam zašto su zapustili, jednostavno kao fale novci... ovi, naši iz Bregi, recimo, općinari, (...) oni gledaju za svoje Brege i za ovo (...). Pa dobro danas, čoveče, pojednostavni te zakone, pa da se to riješi. Pa ja ne vjerujem da Općina ne daje na javni natječaj i da kaže ko si oće tu ciglu uzeti iz te stare zgrade. Doći će ljudi, očistit će to! Bit će lijepo, ako ništa drugo, navozi tamo neki šljunak i ovo da bude čisto! To je koma, kad ja dođem u to Rudarsko naselje! (F.V., intervju)

Humora još uvijek ne nedostaje, ali pomalo apatično raspoloženje vlada:

Zato što možda ljudi na nekim pozicijama, koji bi mogli utjecati na obnovu ili na.. pokazati interes za nekakvu turističku možda destinaciju, nemaju u tome nikakav interes. Možda zbog geografskog položaja... (haha) Mislim da pojedinac, ovak sam po sebi baš.. može onako davati ideje, ali puno od toga nema, jednostavno bi trebalo utjecati na Općinu! Da jednostavno pokaže interes uopće da se krene jer... mislim da moramo sa svih strana, od vlasništva, od mjesta, od geografskog položaja i tak dalje, a to pojedinac ne može, taman i ono svi ljudi iz sela, ako za to Općina nema sluha (H.B., intervju).

Sugovornica se i osvjedočila da je pojedinac nemoćan. Ako netko nešto pokuša, uglavnom ostane razočaran. Naime, konzultirala se s tvrtkom za savjetovanje o europskim fondovima o rudniku te je informacije prenijela nadležnima E-mailom:⁴¹

Poštovanje M.

Dakle htjela bih samo neke informacije proslijediti dalje jer sama ne znam kak bi se usmjerila.
Prije nekoliko godina je meni rudnik nekak zapel za oko i već sam vidla turističku destinaciju, bicikliste, štandove s pićem, jelom, obnovljenu prugicu itd. Onak naivno i nekak nedostižno... i onda sam nekaj kopala po internetu i naišla na projekt obnove prugice i ja taj projekt do danas više ne mogu pronaći. Ne sjećam se tko je nositelj projekta ni nikaj takvoga i ko da je u zemlju propal odonda. To mi je toliko bilo super da me ideja nije napuštala mjesecima. No kak se nema novaca, i meni je to jasno, tak je i entuzijazam splašnjavao.

⁴¹ E-mail H.B., upućen načelniku Općine Koprivnički Bregi, 27. kolovoza 2014. godine. Odgovora nema.

No evo konkretno kaj sam ove godine napravila. (...) Dakle otišla sam na razgovor u Bioquantu (tvrtku za savjetovanje o europskim fondovima) i razgovarala s T.J. koji radi na projektima EU i od kojeg sam dobila sljedeće informacije;

- zanimalo ga je u koju svrhu bismo tražili novac – ja sam rekla naglasak bi bio na turizmu,*
- u čijem je vlasništvu rudnik,*
- je li zaštićeno područje,*
- je li na području Hrvatskih šuma,*
- povijest rudnika,*
- kakve su pristupne ceste do objekta*
- ... itd. ugl. pitanja na koje uglavnom nisam znala odgovoriti.*

Nakon toga je rekao da se može mnogo toga ponuditi; sve ovo kaj sam ja navela gore; biciklističko odmorište, hrana, piće, ulazak u jamu, izletišta za djecu, mogu se uključiti OPG-i i još štošta. I mislim si dok imamo neke goste u Glogovcu nemamo ih kam odvesti da vide nekaj, a to naše zjapi zapušteno.

T.J. savjetuje povezivanje i kontakt s Općinom Koprivnički Bregi jer veli da bez potpore općine teško da pojedinac i udruga može nešto realizirati. Zato te ja, evo, kontaktiram i molim da ga barem nazoveš ili se nađete (savjet i razgovor ne košta ništa) i da nas sve skupa usmjeri u to kaj moramo napraviti i koliko bi nas to koštalo i je li isplativo da nam se dugoročno vrata novci.

Iskreno rečeno mislim da bi to bio tako dobar potez s obzirom da izvan granica RH plaćam takve gluposti da nekaj vidim i vani tak lijepo znaju na selima turistički zaraditi koji imaju i manje od nas za ponuditi i pokazati.

Ako nikaj drugo idemo skupiti udruge i mještane koji hoće i barem počistiti put do okna. Samo da se nekaj pokrene.

Tijek misli mi je zbrčkan, ali mislim da razumiješ kaj sam htjela reći.

P.S. Molim te samo da odgovor ne bude NE, nego bumo za 5, 10, 15 godina stavili u plan.

(...)

„Zajedno možemo sve!“

S poštovanjem,

H.B.

Na imovinsko-pravne odnose o kojima je sugovornik Z.D. djelomično točno govorio, kao i na pitanje zapuštenosti Rudarskog naselja, osvrnuo se i načelnik Općine Koprivnički Bregi – Mario Hudić⁴² i objasnio situaciju:

Pa znači, što se tiče Rudarskog naselja, te zgrade su bile godinama u statusu tzv. društvene imovine. (...) Znači, Općina nikad nije bila vlasnik tih stanova, niti nije sad... i prema zakonu Općina je bila dužna ubirat tzv. zaštićenu najamninu, koja je bila vrlo mala; to je bilo nekakvih 50 kn mjesečno, od vlasnika tih stanova. (...) Prošle godine nam je došla obavijest od Državnog fonda za upravljanje državnom imovinom, da svi ti društveni tzv. stanovi u Hrvatskoj prelaze u njihovu ingerenciju i da Općina dostavi dokumentaciju o vlasnicima – podatke koje ima, i da prestaje ubirati tu najamninu zaštićenu i da dalje sve vode oni. Nakon toga, ovoga, mi smo to napravili i ljudi su počeli dobivati uplatnice od tog Fonda, nažalost veće, ovaj, veće iznose, nego kaj su bili prije. A što se tiče same, ono, situacije; izgleda tih stanova i okoliša, nije svagdje ista situacija. Ja sam osobno obišao. Znači neki ljudi su održavali te svoje stanove i okoliš više, bolje, neki nisu. Neki su rekli: „To nije moje, u biti...“ - i nije! „...pa zakaj bi ja to održavao!“ (...) A što se tiče Općine, mi smo, ovoga, velim... mi smo investirali novce u neka ta osnovna.. neke osnovne stvari: voda, kanalizacija, znači da tim ljudima omogućimo da imaju uvjete za život, ali, realno, nismo mogli.. nismo mogli jer nemamo takav proračun, i ima tih zgrada dosta i u takvom su stanju da nismo mogli Općina financijski izdvojiti sredstva za kompletnu rekonstrukciju. (...) Ono kaj smo mi predložili, nekoliko puta; (...) da skupljaju pričuvu, i da znači iz tih sredstava onda kad im zatreba, da financiraju nekakve radove na uređenju okoliša, zamjenu krovišta i tako. I oni su to načelno prihvatili, međutim kad je to trebalo krenut operativno, nisu se mogli dogovoriti. U istoj zgradi četvero je bilo protiv, četvero je htjelo, je bilo za, i to nije zaživjelo. Al' mislim da bi to bila dobra ideja, jer bi se kroz mjesece nekakva sredstva akumulirala i onda bi to pomoglo da si naprave neke radove. Evo, tak da.. dosta je to kompleksna situacija, sa.. sa... ponajprije iz razloga što godinama nije riješeno vlasništvo.

Iako je nešto, prema njegovim riječima, učinjeno, mještani nisu zadovoljni jer su te zgrade i dalje „ruglo“. No, ako Općina nije vlasnik, ako stanari nisu zainteresirani, možemo zaključiti da se ništa ne može napraviti. Ipak, neki dopis ili pismo namjere od strane Općine prema vlasnicima i/ili Državnom fondu za upravljanje državnom imovinom je mogao biti poslan, barem radi reda, a s ciljem rješavanja „rugla“. Također je vidljivo da se i načelnik i

⁴² Razgovor vođen u Koprivničkim Bregima, 18.9.2015.

neki sugovornici slažu da nije (samo) do Općine što je stanje ovakvo kakvo je, već se radi i o odgovornosti korisnika tih stanova.

Da su mještani svjesni svoje prošlosti i potencijala koje mjesto ima te da cijene rudarsku baštinu, potvrđuje njihov interes – neki istražuju, razmišljaju o tome što bi se moglo učiniti, a neki pišu i knjigu:

A razočaran sam! I onda sam prestao pisat knjigu! 3 800 stranica sam napiso do toga. Velim, piso sam puno o rudniku, piso sam o rudarima, imam to zapisano, na moru mi je ta knjiga, donijet ću ja to (F.V., intervju).

Jedino obilježje koje upućuje na nekadašnju rudarsku povijest, jest ime KUD-a i nogometnog kluba „Rudar“ – Glogovac:

Pa KUD je nazvan po samom rudniku, znači, i KUD, i nogometni klub, i nekad odred izviđača, sve nosi ime „RUDAR“, s PONOSOM nosi ime „RUDAR“, na sve rudare i na, na taj rudnik u selu. To moram naglasit, s PONOSOM na te ljude koji su stvarali selo i sve to, a KUD, kao KUD, samo da nosi i promovira svojim imenom... To je već dovoljno! Gdje god dođete: „Zašto rudar?“ – „Pa kod nas je bio rudnik!“- „Da? Čega?“ – „Pa crnog ugljena, lignita.“ – „Joj“, veli, „nismo znali!“ Pa da... dođite u Glogovac pa bute vidli, u kakvom lošem stanju je rudnik (Z.D., intervju)!

Prema riječima načelnika, Općini je također ovo područje od interesa i, kako kaže, nalazi se visoko na listi prioriteta. No, ipak je prioritet komunalna infrastruktura, stoga se još ništa po pitanju rudnika nije učinilo:

Mi sad radimo upravo Strategiju razvoja, dugoročnu strategiju razvoja Općine, i... i taj projekt je ubačen, znači, u strategije, i .. u principu, taj rudnik i vinske ceste u Glogovcu, to je i sigurno najjači projekt turistički koji Općina može Bregi ponudit.

Više o planovima Općine bit će rečeno u potpoglavlju 4.3. koje govori o prijedlozima i idejama te potpoglavlju 4.4. koje se odnosi na najavljeni projekt, koji još uvijek nije zaživio.

4.2.3. Muzealizacija

Treba li u nekadašnjem rudarskom mjestu muzej i zašto – ključna su pitanja ovoga poglavlja, a što misli lokalno stanovništvo, može se pročitati u nastavku.

Muzej mora biti! To, ne znam, kak bi, kak bi bez muzeja rudarstva uopće mogli... ljudima dočarati da je to bio rudnik? Nikak drukčije nego sa muzejem, sa starim alatima – šremerima, rudarskim sjekirama, ne znam... karabit lampama... huntima, šinjama, kud se vozilo to, možda čak i lutkama obučenima u rudare, starim slikama, kojih bi, nadam se, puno mogli skupiti! (...) Čak, evo, postoji, znam čovjeka koji ima knjigu Dnevnik rada, iz rudnika! I dan danas, knjiga je stara, jako u derutnom stanju... ovoga, H.D. ju ima, i ima tu jednu sliku, ili dvije čak, di su rudari, već na likvidaciji rudnika su (Z.D., intervju).

Dok su neki zagovornici muzeja, kao oblika zaštite rudarske baštine, ima i onih koji bi se više orijentirali na turistički dio, odnosno rasonodu i slobodno vrijeme, a ipak bi se prikazao i dio rudarske ostavštine:

Ja... ne bi muzej, evo ja osobno ne bi muzej jer mislim da ima više potencijala tu, da bi se fakat mogla napraviti neka prugica, obnoviti dio prugice, neka atrakcija za djecu, pa ulazak unutra dokle se može, pa prikaz nekakvih alata, ali unutra, ne onak statično kak, ko u muzeju, sad pogledaš, nego onak da se.. dio pokaže, ili se napravi neki dio unutra pa da se može; osvjetli se sa strujom... velim, može biti... znači, gibanje, da se može stvarno provesti do unutra, ali velim, to je, s druge strane, kolko dozvoljava ta voda koja se stalno nakuplja, i kolko dozvoljavaju uopće uvjeti ako se to stalno, mislim, ako se to urušilo negdi, ne znam (H.B., intervju).

U prethodnom je poglavlju pisano o interpretacijskom centru, koji bi prikazao dio baštine i “opušteno” upoznao posjetitelje s prošlošću mjesta i nekadašnjom glavnom djelatnošću. Bilo bi jednostavnije realizirati taj projekt nego osnovati muzej, a bila bi prikazana rudarska baština. U svakom slučaju, što god bi se napravilo, moglo bi ispuniti očekivanja jednog od sugovornika:

(...) ... ja vjerujem da bi za naš kraj to bilo, pošto nema ništa, bilo bi to atraktivno mjesto gdi bi ljudi skratili vrijeme subotom, nedjeljom, djeca školska došla, vidli bi da postoje (F.V., intervju)...

Trebao bi, trebalo bi postojat možda čak i spomen obilježje rudarima, koji su izgradili selo... Ovoga, jer oni su stvarno, rudnik je bio, ono, kak bi reko – žila kucavica sela i kraja. I rudari su bili stvarno, makar ih je bilo iz svih krajeva bivše Jugoslavije.. ali ovi domaći rudari koji su bili, oni su bili pokretači, znači, kompletnog života u selu! Bilo je tu i ljudi koji su se bavili poljoprivredom i koječime, ali ja mislim da je bilo rudara najviše, i da se sve

vrtilo, ovoga, oko samog rudnika... Spomen obilježje svakako podignut! Bilo kakvu, ovoga... pano, ili ili nešto... rudnik mora imat svoje obilježje, da se zna da je tu bio rudnik... Ne znam čak je l' postoji na kartama, nekad je postojalo na onim topografskim kartama, tamo su bili svugdi dva čekića, ovoga, di su bili rudnici, bar za bivše Jugoslavije, a sad ne znam. Ali on mora dobit svoje spomen obilježje, danas-sutra... po meni bi bilo jako tužno i žalosno, i ja mislim da smo već i zakasnili dobro debelo, da se to stavi u funkciju i da se, da se počne, ovoga, koristiti to! Mislim, ne mora sad to davat nekakvu financijsku... neakve novce, da se od toga dobiva, da se na tome zarađuje, ali šteta je da takvo jedno kulturno dobro, po kojemu je ovaj kraj bio poznat, da tak propada i da nema svoje spomen obilježje... To je.. definitivno (Z.D., intervju).

Iz navedenoga se vidi žaljenje zbog nastale situacije, što ne postoji nikakvo obilježje o rudniku i rudarima, a što svjedoči o tome da su mještani svjesni svoje prošlosti te ponosni na ljude koji su izgradili mjesto. Ljudi posjeduju predmete vezane za rudnik, ali mišljena su podijeljena bi li oni bili spremni staviti te predmete u muzej, dakle, pokloniti ih:

Pa muzej svakak, ali pitanje je koliko... koliko mi još uopće imamo tih stvari koje su pripadale rudniku, i na primjer, znam da neki ljudi imaju, ali su to njihove uspomene osobne i nisam sigurna koliko bi istupili muzeju (K.Š., intervju).

Također, postoji i problem prepoznavanja rudarskih predmeta:

Zapravo... mislim da posjedujemo onu lampu jednu, ali to... vjerujem da je kod dede negde stavljeno jer to sam vidla kod njega, nekad davno. I... kaj smo imali.. neki alat, šremer ili tak nekaj, ali ja to ne bi znala prepoznat (H.B., intervju).

Sačuvane su i pozivnice za Dan rudara i možda mnogi nespomenuti predmeti, a ima i mnogo fotografija od kojih bi se mogla napraviti barem izložba:

Ja imam puno slika od, pošto je moj tast, od moje žene tata, on je bio direktor... voznog parka. On je sa G., glavnim direktorom, i G. prošao sve rudnike u bivšoj Jugoslaviji: od Subotice, šta ja znam di nisu sve bili, postoje slike od lokomotiva, od dizla imam, rudare stare kak su bili, kako su se zabave slavile, kak su ljudi obučeni bili i tako (F.V., intervju).

4.3. PRIJEDLOZI I IDEJE

Prije realizacije bilo kakvog projekta, važno je uzeti u obzir mišljenje lokalne zajednice. Također je bitna društvena korist jer realizacija bilo kakvog projekta, u prvom redu mora koristiti lokalnom stanovništvu te pozitivno utjecati na njihovu kvalitetu života. Stoga je mišljenje lokalnog stanovništva od iznimne važnosti.

Iz teksta se već moglo iščitati da je prostor nekadašnjeg rudnika rado posjećen. Možda jer je malo udaljen od samog naselja pa pruža mir i odmak od svakodnevnice, ljeti je ugodno jer je okružen šumom, a možda i nešto drugo vuče stanovništvo baš tamo. Mnogima je netko radio u rudniku i poznate su rudarske zabave i priče. U tekstu ovog poglavlja, u izjavama sugovornika, mogu se iščitati konkretne ideje, prijedlozi i želje lokalnog stanovništva – što učiniti s tim prostorom te objektima.

Za što se mislio iskoristiti rudnik, ispričao je jedan sugovornik te iznio svoje ideje:

Bilo je priče da bi možda Podravka u ovom tunelu koji je betoniran, osiguran, da se unutra uzgajaju pečurke, gljive, šampinjoni. To Kinezi rade, to bi bilo idealno (F.V., intervju).

Pa, po mojem, prvo bi ja ovo Rudarsko naselje malo sredio. Da ljudi plaćaju, mjesečno recimo 50 kn, da se te fasade srede. Drugo bi kao Općina Bregi porušio one zgrade gdje su štakori unutra, i miševi, i svašta okuplja. Samo cigla je gola, nema ništa! Durilo u Glogovcu. Ima tih par zgrada odma kod tog doma. Treće, napravio bi od izvora lijepu jednu stazicu i dao bi nekome ko bi investiro da te zgrade proba obnoviti, ovaj, malo, nekim... malim novcem, evo kao što sam ja ovaj štagalj, sam zatvorio. Idealno mjesto za odmor, idealno mjesto za domaće fešte. (...) ...da se prema tom rudniku ima i biciklistička staza, ima i mogućnosti da se napravi ta vinska cesta, put, malo da ljudi idu u šetnju. Iz grada bi ljudi došli, ko što idu na... Jagnjedovac gore i tamo... Starigrad i tako... Tako bi moglo to i u Glogovcu biti, ima prelijepih klijeti, ima... ljudi bi možda ponudili nešto, taj seoski turizam i to. Da se to poveže sa sklopom rudnika, da se tu nešto napravi kao muzej, onda bi to se nešto i dogodilo (F.V., intervju).

Svi sugovornici orijentirani su prvenstveno na odmor i rekreaciju, ali i usputnu edukaciju te očuvanje lokalne, u ovom slučaju rudarske baštine:

Znači, prvo treba se počistiti prostor, (...) mogu udruge se udružiti, ljudi s traktorima, da se počisti, uopće da se može doći do rudnika jer je tamo stalno neko smeće, močvarno, ili da se kanalizira ta voda koja stalno izlazi iz rudnika, jednostavno da se napravi... ne znam... sa šodrom da se može pješice od ceste doći do rudnika; može se napraviti tam prije rudnika nekakva ugibališta za bicikliste, biciklistička staza da tam prolazi, onda... ne znam, konjička možda već prolazi. Konjička, ovoga... znači da im to bude nekakva točka gdi stanu, pogledaju pa idu dalje. Planinarski put mislim da prolazi, ali opet se ne zaustavljaju tam. Znači tu bi mogla biti fakat ono točka gdi bi se zaustavilo, pogledalo, odmorilo, eventualno klupice da se naprave i... da se vidi kaj imamo, ne. (...) ...mislim da ima više potencijala tu, da bi se fakat mogla napraviti neka prugica, obnoviti dio prugice, neka atrakcija za djecu, pa ulazak unutra dokle se može, pa prikaz nekakvih alata, ali unutra, ne onak statično kak, ko u muzeju, sad pogledaš, nego onak da se.. dio pokaže, ili se napravi neki dio unutra pa da se može; osvijetli se sa strujom (H.B., intervju)...

Pa se jezero može iskoristiti... u šumi. A.. pa mislim da bi za početak trebalo, znači, da je to okruženje čisto, da se vidi ulaz i da se stavi tabla u nekakvom povijesnom smislu, znači da se stave povijesne činjenice o rudniku i kaj je on značil prije za mjesto. (...) Znači, može se iskoristiti u turističke svrhe, može se jedan dio.. npr. za biciklističku stazu, s obzirom da imamo, mislim da jedan dio je ucrtan u biciklističke staze cestovne, kak i... put za planinare, ne. Ali mislim da se može za biciklizam, može se za eventualno za nekakav poljoprivredni OPG, u smislu... seoskog turizma. Znači gore imamo M., koji onaj prostor oko rudnika održava, i kod njega se organiziraju likovne kolonije. (...) Isto tak, s obzirom da imamo Bilogorske rendžere,⁴³ moći će se iskoristiti i za jahanje (K.Š., intervju)...

Sam prostor oko rudnika bi se mogo revitalizirati u neke turističke svrhe. Npr. samo okno. (...) Kaj se tiče samog okoliša oko rudnika, još uvijek postoje neke građevine za koje mi možemo nagađati kaj su bile: el su bile ventilacijski otvori, el su bile liftovi, el su bile to.. ne znam, koje kakve sabirne, ovoga... cisterne za vodu ili ne znam kaj, ali sve bi se to dalo očistiti, znači, sva ona šikara, šuma oko toga, urediti se kao neakav park, dati značenje svakom tom objektu, znači da se uz njega napiše čemu je služio, ko i sama separacija ispod koje prolazi cesta, mjesto u koje se sa trake kipao ugljen. Ja sam čak imao nekad ideju, da bi se na toj separaciji gore mogo napraviti restoran. (...) Znači, kad bi se ona sad odozdo još pojačala sa neakvim betonskim, ovoga.. betonom i armaturama itd., i da se gore napravi

⁴³ Konjički klub, koji čine ljudi iz Glogovca i okolnih sela te svakodnevno po Bilogori jašu konje.

restoran, tipa, to mi je palo na pamet, onog restorana „Plitvica“, ispod kojeg prolaziš kad ideš prema graničnom prelazu Bregana, poslje.. Zagreba. (...) I sam okoliš da se uredi kao nekakav park, da se, ovoga, napravi još neki prostor, kao neakav spomen dom, mali, ili muzej, da se uredi... mjesta, parkirna mjesta, da se uredi šetalište neko, da se urede trim staze, npr. okolo rudnika, da se uredi, ovoga, park sa klupama, sa stolovima, da ljudi mogu tamo sjest, odmorit, ako već... bude ikaj od toga da budu dolazili kakvi turisti ili djeca iz škole, znači da im bude ugodno, ovoga, u tom prostoru (Z.D., intervju).

U blizini Rudarskog naselja i rudnika nalaze se napušteni, prazni, ruševni objekti – nekadašnja mesnica, pekara i menza, trgovina te Rudarski dom. Rudarski je dom u najboljem stanju, jedno je vrijeme bio izdvojeni pogon tvornice drva „Bilokalnik“, kasnije još neke tvornice, koja je kratko radila. Na taj neiskorišteni prostor osvrnula se jedna sugovornica:

Dajte, ne znam, aerobik da bude tu ili teretana, ili nekaj, samo da to funkcionira i ne propada! Mislim, to je stvarno ruglo! To je ono sramota od sramote! Ako mi gosti neki dođu, ja ih nikad ne pošaljem da idemo u krug, da ne vide kaj imamo. Ja mislim da je to stvarno sramota, a hala je neiskorištena, a može, mislim, mali nogomet se može igrati! (...) Sportska dvorana, dvorana za aerobik, fitness, radovi, ne znam, folklor isto ima strašno mali prostor! Može se naplaćivati po satu i bude se zarađivalo od tog prostora. Mislim da je apsolutno neiskorišteno i bezveze to stoji, a to nam je novac koji smo već odavno mogli uzeti (H.B., intervju).

Kada bi se ruševine obnovile i vratila im se stara funkcija, npr. mesnica da bude opet mesnica, moglo bi biti uspjeha ako se ponudi nešto drugačije. Kad bi se prodavali lokalni proizvodi, od domaćih proizvođača, netko kome je bitno znati što jede, otići će 10 – 15 km od grada i kupiti takav proizvod. S druge strane, potaklo bi se i domaće stanovništvo na poljoprivredu i stočarstvo, čime bi si osigurali prihod. Kad bi u restoranu bila sezonska hrana, također iz domaćeg uzgoja i provjerene kvalitete, uz adekvatno uređenje interijera, vjerojatno bi pronašla svog kupca te bi to doprinijelo prosperitetu, ne samo mjesta, već i mještana.

Kakve planove ima Općina i u čemu vidi potencijal ispričao je načelnik Hudić:

...ono kaj smo mi hteli, i kaj ja mislim, kaj je moja vizija da bi bilo dobro je, znači u nekakvoj budućnosti napraviti turističku, ovoga, priču ili ponudu, a vezano za taj rudnik. U smislu da, znači, ljudi koji dolaze u naš kraj, da ima u nekakvoj gradskoj i županijskoj turističkoj ponudi, da ima obilazak.. razgledavanje rudnika u Glogovcu. Znači, onda tu

govorimo o uređenom pristupu, o uređenom bar ulazu u rudnik, gdje bi se, znači, ljudi informirali o tome kak je sve to počelo, kak je rudnik, otkad je radil i kak je u biti 'z tog rudnika i nastalo naselje Glogovac. Znači taj turistički dio priče, a isto tak povezati sa, ovaj, primjerice u Glogovcu, jedan projekt koji bi idućih godina mogao zaživjet su vinske ceste, jer ima, jer ima ljudi koji se misle ozbiljno baviti sa vinogradarstvom, ne samo u smislu proizvodnje vina, nego ponude turističke, znači obilaska njihovih klijeti, pa čak ima inicijativa, evo, nekih da se, znači, urede smještajni kapaciteti za noćenje itd. Znači, onda bi to bila jedna priča šira, ovaj, gdje bi bilo obuhvaćeno i više općina i gdje bi, znači, ljudi koji bi došli, evo primjerice na Renesansni festival, mogli jedno popodne provesti u razgledavanju vinskih cesta u Glogovcu, Novigradu Podravskom; razgledavanju rudnika u Glogovcu itd. To je sigurno, po meni, jedan veliki potencijal turistički; u budućnosti. I. i... i.... sigurno se isplati uložiti sredstva i naći, u stvari, način; prvenstveno su tu financijska sredstva u pitanju, da.. da se to ta cijela priča revitalizira.

Također, trebalo bi razmišljati i o suvenirima. Mogućnosti je bezbroj, a potrebno je samo malo kreativnosti, što je prilika za kreativne pojedince. Npr. mogu se prodavati sada popularni magneti sa slikom ili simbolom, privjesci sa simbolom rudara, kao i naušnice i sl. Potreban je logo, odnosno potrebno bi bilo poraditi na imidžu. Toga se sjetila i jedna sugovornica, jer detalji su bitni:

I onak, trebali bi možda napraviti neki suvenir koji bi imal veze, znači suvenir s rudnikom i podsjećal bi u biti na Glogovac. Kaj se bi mogel, npr. ne znam... kak imaju Groški OPG, otisnuti na njihovim flašama i to prodavati ili nešto (K.Š., intervju)..

Sam suvenir mora biti pomno osmišljen, a kao primjer jedne takve komercijalizacije „autohtonih“ elemenata navodi se keramička rudarska lampa na kojoj je reljefno prikazan rad u rudniku te otisnuta 1921.g. – Labinska republika i parola pod kojom se odvila: „Kova je naša!“ te ukriženi čekići. Tako pristupamo lampi s povijesno-didaktičkog, edukacijskog, simboličkog te funkcionalnog aspekta. No, dodan je još jedan: „aromaterapija eteričnim uljima, koja asocira na ugodu i bezbrižnost, sasvim je neočekivani preokret i aditiv pri popularizaciji i korištenju jednog od internacionalnih rudarskih simbola. Rudarska lampa/lojnica, u svojem integralnom obliku, sama po sebi nije vizualno dojmljiva, ali je zato za kolekcionare i preprodavače „originalne“ industrijske baštine vrijedan izvor zarade koji, ovisno o starosti, modelu i očuvanosti, može doseći i do nekoliko stotina kuna. No u istome se smjeru kreće i cijena lampe suvenira koja se može kupiti za 320 kn, što je stotinjak kuna

skuplje od jeftinijih originalnih modela karabitne lampe koje prodaju trgovci antikvitetima” (Matošević, 2011:262).

Umjesto da se ponudi klasična lampa, kreira se svojevrsna „lokalna“ rudarska lampa i to miješanjem lokalno povijesnih trenutaka, dekorativnog i funkcionalnog aspekta. Jedna od poruka koje šalje ovakav suvenir svakako jest: „...ugljenokopi i rudarstvo jesu naša prošlost, ali ako već moraju biti naša (tercijarizirana) budućnost, ako već moramo komercijalizirati *mižeriju*, neka to bude na najugodniji mogući način – ucjepljivanjem u nju onoga što nikada nismo imali, elementa koji konotiraju iznimnu ugodu, dokonost i kupovnu moć“ (Ibid.).

4.4. PROJEKT „PUTOVIMA PODRAVSKIH RUDARA“

Idejno rješenje valorizacije rudnika u Glogovcu, koje je izradio Zavod za prostorno uređenje Koprivničko-križevačke županije, predstavljeno je u rujnu 2008. godine. Turistička zajednica Koprivničko-križevačke županije pokrenula je projekt „Putovima podravnih rudara“, u sklopu kojeg je zamišljena i obnova te valorizacija rudnika. Projekt je zamišljen kao turistička revitalizacija napuštenog rudnika, koja bi se realizirala u dvije faze, jer su potrebna velika financijska ulaganja. U prvoj fazi bi se postavile oznake za rudnik i višejezične interpretacijske ploče, uredili bi se prilazi i staze uz glavno okno, kao i sam ulaz u rudnik. Druga faza iziskuje više ulaganja, a predviđeno je postavljanje tračnica za male turističke vagone koji bi prolazili oknima ispod zemlje (<http://kckzz.hr/predstavljeno-idejno-rjesenje-valorizacije-rudnika-u-glogovcu/>, 15.8.2015).

O tome se pisalo u lokalnim medijima 2008. godine: „Cijelo područje oko rudnika u Glogovcu kao i ulaz u samo okno te oko 150 metara jame bit će uređeni za posjete turista, koji će tamo moći vidjeti i saznati kako su nekada radili i živjeli rudari. Barake i zidani stanovi u kojima su stanovali rudari bit će obnovljeni, kao i tračnice kojima se iz rudnika vozio ugljen, možda će se čak posjetiteljima omogućiti da se voze vlakom prema rudniku i u samo okno, uređena će biti i tzv. separacija u kojoj se odvajao ugljen, zatim jezero kraj rudnika i obližnji izvor vode, dok će predmeti koje su rudari koristili te različita dokumentacija biti izložbeni u muzeju. Zaštitni znak će biti karabiterica, odnosno rudarska karbitna lampa iz Glogovca, koja će biti glavni suvenir. To je samo dio projektnog programa turističke revitalizacije rudnika koji je izradio Zavod za prostorno uređenje Koprivničko-križevačke županije, a koji je

predstavljen u Koprivnici. Projekt je potaknula prije četiri mjeseca Jasenka Nemeč, čija je ideja kod čelnika Županije i njezine Turističke zajednice vrlo dobro prihvaćena, a od tada je napravljeno puno u planiranju i pribavljanju dokumentacije. (...) Budući da ove godine u proračunima nisu predviđena sredstva za realizaciju projekta 'Rudnik u Glogovcu' konkretno se, na terenu, ne može ništa napraviti. No budući da je projekt zainteresirao mnoge, u Županiji su uvjereni da će dobiti financijsku potporu države. Rudnik je smješten samo 8 km od Koprivnice, blizu su biciklističke staze i planinarski putovi, u čemu čelnici Županije i njezine Turističke zajednice vide velike potencijale“ (<http://www.radio-koprivnica.hr/index.php?idVijesti=5675&page=komentari>, 15.8.2015).

Kratko se na to osvrnula prije spomenuta viša kustosica Muzeja grada Koprivnice:

Da, mislim da te staze mogu proći jedino ako se proba prijaviti na EU fond. E sad... koliko bi te staze donijele ekonomski, ovoga, poticaj da ljudi imaju od toga živjeti, to ne znam, ne. One u svakom slučaju mogu otvoriti nekakvu povezanost (Marija Mesarić, intervju).

Na pitanje što se može očekivati u skorijoj budućnosti po pitanju projekta, načelnik Hudić⁴⁴ je rekao:

Pa znači Općina će sigurno u narednih godinu – dv'je napraviti sve, tj. pokušati u suradnji sa Županijom, znači sa INA-om, sa Hrvatskim šumama, ponovno, ovaj, potaknuti da se taj projekt započne. (...) Kad se jedanput pokrene, obično, iskustva pokazuju da onda to ide, ovaj, lakše, ne. Tak da, najbolje bi bilo odredit nekakvu prvu fazu koja bi, znači, obuhvaćala konkretne, konkretne stvari, ne znam, za početak uređenje, ovaj, pristupa do okna ili tak slično nešto i... i to realizirati, i onda dalje it po fazama. Tak da, evo ga, ja velim u idućih godinu-dve, sigurno da bude Općina, ovoga, pokušala da taj projekt započnemo. U stvari, ne da započnemo, nego da.. da odredimo točno faze realizacije i ono kaj je najvažnije, dogovoriti financijsku konstrukciju za sve to. To je najvažnija stvar. (...) primjerice, evo konkretno iskustvo smo imali u mestu Rude kraj Samobora, di smo bili u posjetu baš sa našom kulturno-umjetničkom udrugom „Rudar“, di je to bilo nešto slično i gdje je to uređeno na način kak bi to moglo bit u Glogovcu. Ali prema njihovim iskustvima trebalo je dosta vremena i novaca, ali krenuli su i uspjeli su kroz nekakav period, od više godina, možda čak desetak. Znači, napraviti pa čak i urediti ulaz u rudnik i danas oni imaju to, to im je ključno za njihovu općinu i to mjesto Rude ključno im je taj rudnik i puno, stvarno puno turista ima koji to

⁴⁴ Razgovor vođen u Koprivničkim Bregima, 18.9.2015.

dolaze gledat. Evo to je, znači na taj način bi trebalo, ovoga, preslikati ovde situaciju u Glogovcu, ali treba sigurno vremena i novaca puno.

No, 2017. godine, još uvijek nije postavljena nijedna oznaka, niti je išta uređeno. Cesta koja vodi do izvora, kao što je rekla i jedna kazivačica, još je u gorem stanju i poprilično je uništena. Budući da se sada radi na Razvojnoj strategiji Općine Koprivnički Bregi, ostaje nada da će se uskoro nešto pokrenuti i realizirati.

4.4.1. Dan rudara

Spomenuto je već prije da KUD radi na očuvanju rudarske baštine te s ponosom nosi ime „RUDAR“. U planu je organizacija manifestacije te povezivanje na međunarodnoj razini s drugim KUD-ovima istog imena.

Evo prošle godine smo imali priliku, ja sam bio osobno na sastanku s gospodinom M. iz INA-e... Reko mi je: „Napišite projekt, INA bude sigurno zainteresirana da se u Glogovcu organizira Dan rudara.“. Mi smo s njim malo kasno razgovarali, jer INA ima neku svoju kvotu... sponzorstava tih za razne natječaje, i donacije, i te jednokratne pomoći, novčane, za udruge, i za koje kaj. Do negdi 9. mjeseca. Mi smo malo zakasnili dok smo predali taj, ovaj, projekt za Dan rudara. (...) Mi smo to zamislili ovak: da bi to krenulo oko 4-5 sati, na sv. Barbaru, Dan rudara... u školi. Područnoj školi u Glogovcu... nekakvom Power Point prezentacijom o povijesti rudnika. I samog rudarstva u Glogovcu. Otraga u drugoj prostoriji bi se napravio nekakav mali izložbeni prostor, gdi bi se izložili svi ti alati, slike, sve, sve, sve, kaj god bi se našlo od tog rudnika! Poslje toga bi napravili u Društvenom domu nekakav kulturno-umjetnički program, di bi normalno mi kao domaćini, i eventualno pozvali još neko društvo s predznakom „rudar“. Jer ima još i.. u Labinu mi se čini, u Raši da je isto rudar. (...) Mi smo bili u BiH, KUD „Rudar“ Lukavac ima kod Tuzle, isto se „Rudar“ zovu. Ovoga... e, tu su nam onda oni predložili da bi se primanje u ceh rudara napravilo, ono, kak je to nekad bilo, kaj su ih... Morali su preskakati nekakvog kožnog remena, kaj li.. (...) ...pa onda, ovoga, bi se otpjevala rudarska himna, pa bi se napravio neki... možda i skeč, il nekakav, ovaj, dramski.. tipa oko tog rudnika, i velim, Kulturno-umjetničko društvo bi dalo svoj program i poslije toga bi se napravio nekakav domjenak! Tak da bi se to obilježilo. S time da tu se ne bi stalo! Svake godine bi se možda išlo sve dalje i dalje s time, jer bitno je samo početi! Nama je tak u INA-i bilo rečeno (Z.D., intervju)...

Sugovornik se osvrnuo i na to što bi bilo ponuđeno na domjenku, te se prisjetio svog pokojnog djeda rudara:

Rudarski sendviči... (...) Mast na kruhu. Dobro, bilo bi.. pa, s jedne strane, trebalo bi predstaviti tu sirotinjsku hranu, koja i nije, po meni, sirotinjska hrana, ja sam ko mali jeo to! (...) To smo se od dede naučili! Njemu je to ostalo u naviki, kaj... I još kaj mu je ostalo u naviki, znači - gablec! On je do zadnjeg dana svoga života jeo gablec! Makar je bio u penziji. Znači, ujutro je bio doručak, i oko 10 sati – gablec. (...) I ovoga.. kaj bi se jelo.. Pa gle, kod nas nije to, kod nas nije to tolko, tolko ta gastronomija rudarska, ne znam, nije se to nekak održalo. A nije tu bilo ni neakvih, ne znam, posebnih rudarskih jela, osim toga kaj ljudi pričaju da su sirotinjski jeli te sendviče z mastjom, zamotane u novinski papir.. (...) I luk, da, dobro (Z.D., intervju)!

Zatim se osvrnuo na sličnu manifestaciju u blizini, kao primjer dobre prakse, a koju je prethodno i načelnik Općine spomenuo:

Dok vidiš, npr. u Samoboru, u Rudama, postoji jelo koje se zove „rudarska greblica“, to su tam ljudi nosili sa sobom, no. I to je razvikano, to je ono, dobiš recept od nje! Oni su napravili isto čudo od toga. (...) A prodaju, ne znam, prodaju ti... drvenu dasku za rezanje, npr., na kojoj je gore napisana recept rudarske greblice. I ko dođe u Rude, mora probat rudarsku greblicu! (...) To je nešt tipa, slani kolač. Sa sirom (Z.D., intervju)!

Kroz ovaj je rad prikazano da postoji potencijal za razvoj, a iz navedenih iskustava može se iščitati da je samo potrebno krenuti. Hoće li pokretač biti manifestacija poput Dana rudara ili će to biti uređeno odmorište za bicikliste, trim staza ili slično, nije toliko niti bitno. Bitno je da se, za početak, obilježi mjesto kao nekadašnje rudarsko središte te da se poradi na uređenju imovinsko-pravnih odnosa, a sve s ciljem zaštite toga područja, odnosno rudarske baštine.

ZAKLJUČAK

Temeljem provedenog istraživanja može se zaključiti da postoji interes lokalnog stanovništva za očuvanje rudarske baštine, kao i uređenje okoliša. Mladi su spremni očistiti i urediti dio gdje je bio rudnik te bi voljeli da to bude mjesto za odmor i rekreaciju. Ideja ne nedostaje, ali nedostaje podrška lokalne vlasti, iako ona tvrdi da ima interesa. Osim toga, veliki problem predstavljaju neriješeni imovinsko-pravni odnosi, koji zapravo sprečavaju bilo kakvu obnovu, pa čak i muzealizaciju rudarske baštine. No, s problemima se treba suočavati i rješavati ih, a ne „zatvarati oči“ te pustiti da nešto vrijedno i značajno, pa makar bilo vrijedno i značajno samo lokalnom stanovništvu, propada i gubi potencijal.

S obzirom na mukotrpan rad rudara – ljudi koji su izgradili mjesto, red je da im se na neki način zahvali za sve što je ostalo. Možda bi neka skulptura podsjećala ne samo na njih, već i na vrijednosti koje su često zaboravljene – sloga, solidarnost, tolerancija, prijateljstvo, marljivost i sl. Kao što je rečeno, oni su si međusobno pomagali, radili su „krvavo“, udarnički, samo za značku, ali znali su se i zabavljati i redovito su se družili. Stoga bismo se trebali ugledati na njih jer se čini da je tada sve bilo lakše, a iz kazivanja se da iščitati da danas nedostaje upravo ta komponenta dijeljenja i druženja. U svakom slučaju, rudari su za većinu heroji i, kao što je rečeno, „ponos našeg kraja“.

Ideja je revitalizirati mjesto kroz valorizaciju rudarske baštine te mu dati identitet, što i dobiva valorizacijom navedene rudarske, podzemne, kulture. U ovome su radu navedene samo neke od ideja lokalnog stanovništva. No, da bi se moglo ponuditi najbolje rješenje, ali i realizirati išta od toga, potrebne su stručne studije i istraživanja, u čemu ključnu i pokretačku ulogu mora imati Općina Koprivnički Bregi. S druge strane, svakako je potrebno obilježiti „ostatke“ i pokušati ispričati priču o rudniku, o kojemu slučajni prolaznik teško da može išta znati jer i većina lokalnog stanovništva ne zna gdje se točno nalazi ulaz u rudnik. Činjenica je da to nije velika investicija i da je minimalno što bi se moglo napraviti, a pomoglo bi u interpretaciji prostora. Također, bilo bi nužno poraditi na prepoznatljivoj manifestaciji koja bi pridonijela prepoznavanju mjesta kao rudarskog.

Ovaj rad može pomoći u kreiranju kulturne politike, odnosno Strategije razvoja Općine Koprivnički Bregi jer sadrži i mišljenje lokalne zajednice, ali i ponuđena rješenja.

Osim Ruda u Samoboru, koje je i sam načelnik Općine spominjao kao primjer dobre prakse, tu je i Mursko Središće kao vrijedan, bliski primjer. No, do ozbiljnijeg projekta, s lokalnim entuzijastima dogovorena je priprema dokumentacije za iduću godinu, s ciljem prijave projekta na INA-in natječaj, kako bi se uredio okoliš na području nekadašnjeg rudnika, a što bi bio prvi korak u ostvarenju ideja navedenih u ovom radu.

Literatura

Kazivači:

1. V.M., 1933., Glogovac (2.8.2013)
2. F.V., 1949., Glogovac (6.5.2015)
3. H.B., 1980., Glogovac (29.6.2015)
4. K.Š., 1985., Glogovac (2.7.2015)
5. Z.D., 1981., Glogovac (3.7.2015)
6. Marija Mesarić, 1976., Koprivnica (21.8.2015)
7. Mario Hudić, 1974., Koprivnički Bregi (18.9.2015)

Knjige:

1. Feletar, Dragutin. 1984. *Industrija podravine*. Zagreb: Savez geografskih društava Hrvatske.
2. Gob, André i Noemie Drouguet. 2007. *Muzeologija. Povijest, razvitak, izazovi današnjice*. Zagreb: Antibarbarus.
3. Jelinčić, Daniela Angelina. 2008. *Abeceda kulturnog turizma*. Zagreb: Meandar.
4. Labin Art Express XXI. 2013. *Labin Art Express: 1992.-2012*. Čakovec: ACT printlab d.o.o.
5. Maroević, Ivo. 1993. *Uvod u muzeologiju*. Zagreb: Zavod za informacijske studije.
6. Matošević, Andrea. 2011. *Pod zemljom: antropologija rudarenja na Labinštini u XX. Stoljeću*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku i Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
7. Vorano, Tullio. 1998. *Istarski ugljenokopi – Četiri stoljeća rudarenja u Istri*. Labin: Istarski ugljenokopi Tupljak d.d.

Zbornici:

1. Horvat, Sanja. 2014. „*Bilogorski rudnici Koprivnica (Pogon Bregi) 1960-ih i 1970-ih. Antropološki pristup*“. U *Podravski zbornik 40/2014*, ur. Robert Čimin. Muzej grada Koprivnice.

2. Jelinčić, Daniela Angelina. 2011. „Kultura kao lijek za propalu industriju“. U *Kulturna dediščina industrijskih panog*, ur. Helena Rožman. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo, 58-69.
3. Kolar Dimitrijević, Mira. 1977. „Rudnici ugljena u Glogovcu do 1941. godine“. U *Podravski zbornik 77*, ur. Franjo Horvatić i dr. Muzej grada Koprivnice.
4. Kolar Dimitrijević, Mira. 1979. „Podravski ugljenokopi u vrijeme Drugog svjetskog rata“. U *Podravski zbornik 1981.*, ur. Franjo Horvatić i dr. Muzej grada Koprivnice.
5. Maroević, Ivo. 2001. „Muzealizacija industrijske baštine kao kulturni resurs“. U *Grad za 21. stoljeće*, ur. Krešimir Rogina. Karlovac: Biblioteka Psefizma, 75-87.
6. Šebečić, Berislav. 2001. „Od značajnog rudnika do rudarskog muzeja u prirodi“. U *Grad za 21. stoljeće*, ur. Krešimir Rogina. Karlovac: Biblioteka Psefizma, 331-343.
7. Šepić, Ljiljana. 2001. „Svijetla budućnost – vrijeme spašavanja i revitalizacije industrijskog naslijeđa“. U *Grad za 21. stoljeće*, ur. Krešimir Rogina. Karlovac: Biblioteka Psefizma, 275-283.

Članci u časopisima:

1. Feletar, Petar. 2011. „Industrija Podravine – od manufaktura do deindustrijalizacije (glavne etape i procesi)“. U *Podravina* 10/20:115-162.
2. Fernández Cervantes, Magda. 2011. „Industrijska baština: Sustav muzeja Nacionalnog muzeja znanosti i tehnike Katalonije (mNACTEC)“. *Informatica Museologica* 42 (1-4): 6-12.
3. Martin Piñol, Carolina. 2011. „Novi obrazac kulturnih ustanova: Primjer katalonskog centra za interpretaciju baštine“. *Informatica Museologica* 42 (1-4): 20-25.
4. Winfree Papuga, Daniel. 2011. „Filozofije o interpretaciji“. *Informatica Museologica* 42 (1-4): 156-158.

Publikacije:

1. Cvjetičanin, Biserka i Vjeran Katunarić, ur. 2003. *Hrvatska u 21. stoljeću. Strategija kulturnog razvitka*. Zagreb: Ministarstvo kulture.
2. Horvat, Manda i Vlasta Klarić, ur. 2012. *Upravljanje turističkim posjetima na tematskim kulturnim rutama*. Zagreb: Ministarstvo turizma Republike Hrvatske.
3. *MIN-HER: Europski primjeri revitalizacije rudarskog nasljeđa*. 2014. Labin: Grad Labin.
4. Koprivničko-križevačka županija. 2016. *Županijska razvojna strategija za razdoblje 2014-2020*. Koprivnica

Arhivski izvori:

1. Državni arhiv u Varaždinu (ASC Koprivnica), 424 „Koprivnički ugljenokopi“; Izvještaj o stanju i poslovanju Bilogorskih ugljenokopa 1965.-66.g. te rezerve uglja sa stanjem 1966.g.
2. Državni arhiv u Varaždinu (ASC Koprivnica), 424 „Koprivnički ugljenokopi“; Društveni plan za 1970.god.
3. Državni arhiv u Varaždinu (ASC Koprivnica), 424 „Koprivnički ugljenokopi“; Informacija o stanju i položaju Koprivničkih ugljenokopa Bregi.
4. Državni arhiv u Varaždinu (ASC Koprivnica), 424 „Koprivnički ugljenokopi“; Perspektivni razvoj pogona Bregi 1967.
5. Državni arhiv u Varaždinu (ASC Koprivnica), 424 „Koprivnički ugljenokopi“; Osnovni društveno-operativni plan Bilogorskih rudnika za 1968. g.
6. Državni arhiv u Varaždinu (ASC Koprivnica), 424 „Koprivnički ugljenokopi“; Osnovni društveni plan i izvještaji o stanju i perspektivi Bilogorskih rudnika 1969.
7. Državni arhiv u Varaždinu (ASC Koprivnica), 424 „Koprivnički ugljenokopi“; Stanje i perspektivnost Bilogorskih rudnika KC.
8. Državni arhiv u Varaždinu (ASC Koprivnica), 424 „Koprivnički ugljenokopi“; Stanje i položaj ugljenokopa S.R.H-e 1970.g.

Internet stranice:

1. Puljiz, Vlado. 2005. Socijalna politika i socijalne djelatnosti u Hrvatskoj u razdoblju 1900.-1960. Zagreb. Sveučilište u Zagrebu – Pravni fakultet (Studijski centar socijalnog rada). U *Ljetopis Studijskog Centra Socijalnog Rada* 01/2006.
<http://www.researchgate.net/> (20.6.2013.)
2. Maček
<http://www.hrleksikon.info/> (28.8.2013)
3. Slomljena osovina (2) – Travanjski rat
<http://povijest.net/> (28.8.2013)
4. O nama, Velenje, Labin, Komunikacijski alati i medijska pozornost projekta MINHER, Open Air Museum of Mining
<http://www.minher.eu/> (4.5.2015, 10.5.2015)
5. About ERIH, The treasures of the Earth: European Theme Route Mining
<http://www.erih.net/> (4.5.2015)
6. MINHER
<http://www.youtube.com/> (10.5.2015)
7. Muzej promogovništva Slovenije
<http://www.muzej.rlv.si/> (10.5.2015)
8. Mladinski hotel Velenje, Festival Kunigunda, Pekarna
<http://mc-velenje.si/> (10.5.2015)
9. Narodni muzej Labin
<http://www.istrapedia.hr/> (10.5.2015)
10. Narodni muzej Labin
<http://www.mdc.hr/> (10.5.2015)
11. U Labinu bivši rudnik postaje podzemni grad vrijedan 165 milijuna kn
<http://vecernji.hr/> (15.5.2015)
12. Kulturne politike
<http://culturenet.hr/> (15.5.2015)
13. O nama... :: EDEN
<http://www.cimper.com.hr/> (9.7.2015)
14. Predstavljeno idejno rješenje valorizacije rudnika u Glogovcu
<http://kckzz.hr/> (15.8.2015)

15. Turistička revitalizacija rudnika u Glogovcu

<http://radio-koprivnica.hr/> (15.8.2015)

Slike:

1. Ulegnuće tla (Izvor: autorica, 2. kolovoza 2013)
2. Rudarsko naselje (Izvor: autorica, 22. kolovoza 2015)
3. Mladenci ispred separacije (Izvor: H.B., 2014)
4. Mladenci ispred okna (Izvor: <https://www.facebook.com/prioriti.foto/>, 2015)

Sažetak

Glogovac – malo mjesto pored Koprivnice nekad je živjelo kao mali grad, zahvaljujući svojim prirodnim bogatstvima i eksploataciji ugljena koja datira još iz 1869. godine. Nakon „zlatnog doba“ rudarstva, 1960-ih godina, dolazi do problema u distribuciji ugljena, prvenstveno zbog prijelaza na korištenje drugih izvora energije. Proizvodnja se postupno smanjivala, a poslovanje postajalo nerentabilno, stoga je 1972. godine došlo do prestanka rada poduzeća.

Bez obzira na težak rad i nezavidne uvjete, ljudi koji su izgradili mjesto – rudari, bili su i glavni pokretači zabave. Rudnik je bio, kako kažu, „žila kucavica“. Mnogo nacija susrelo se upravo tamo iz istog razloga: (budući) rudari došli su „trbuhom za kruhom“, sami ili s obiteljima. U Glogovcu je, osim posla, bilo mnogo zabavnih sadržaja, što je doprinijelo bogatom društvenom životu i tome da Glogovac postane centar zbivanja. No, danas se na spomen rudnika osjeća samo nostalgija i sjećanje na bolje dane, kao i na ljepše mjesto. Naime, u selu su ostale ruševine, a u rudarske se zgrade ne ulaže i sve zajedno je zapušteno. Samo izvor pitke vode i dalje privlači mještane, ali i stanovnike okolice. Iako ponosni na rudare i rudarsku prošlost, dio stanovnika danas je posramljen zbog izgleda mjesta, upravo zbog zapuštenih zgrada i neuređenog okoliša.

Ovaj se rad bavi prvenstveno mišljenjem lokalnog stanovništva o mjestu i rudarskoj baštini te njihovim idejama - što učiniti s time i što bi oni voljeli imati u mjestu. Također, jedno od bitnih pitanja je i muzealizacija, odnosno zašto ne postoji muzej rudarstva niti ništa slično. Iako velik problem u realizaciji bilo kakvog projekta predstavljaju neriješeni imovinsko-pravni odnosi, u radu su spomenuti primjeri dobre prakse, kao i mogućnosti koje se nude. Tim se pitanjima bavi drugi dio rada, dok je u prvom dijelu kratko prikazana povijest rudnika i položaj rudara u određenim razdobljima, kao i životni ciklus samog mjesta – Glogovca.

Summary

Glogovac – a little place near Koprivnica has lived like a small town by virtue of his natural riches and coal exploitation since 1869. After the „golden age“ of mining, the 1960s, problems in coal distribution occurred, in the first place because of the transition to the usage of other energy sources. The production was cut down progressively and the business became irrefutable. Because of that it came to the end of the business operations in 1972.

Despite of the hard work and scarce living conditions, people who have built this place – the miners – were also the main actuators of the amusement. The mine represented, how they say: the nucleus of the village. Many nations met right there for the same reason: (future) miners came there to earn a living, alone or with their families. Apart from work, Glogovac had lots of fun content. It contributed to the rich social life and Glogovac became the center of events. But, nowadays when we mention the mine, we only recall the past better days, feeling nostalgia. Namely, the mining village is neglected. The mining buildings are not taken care of and everywhere we look, we see ruins. Only the spring with fresh water still attracts locals and the residents of the surrounding area. Although proud of miners and the mining past, a part of the local population nowadays is ashamed because of the look of the place, especially because of the neglected buildings and its environment.

This work deals primarily with the opinion of the local population about the place and the mining heritage. It also deals with their ideas – what to do about it and what would they like to have in this place. Also, one of the essential questions is a musealization – why is there not a museum of mining nor anything similar. Although property and legal relations represent a big problem in the realization of any project, in this work are mentioned examples of good practice, as well as offered opportunities. These questions are taken into consideration in the second part of this work, while in the first part of this work is described a history of that mine and the position of miners at certain times, as well as the circle of life in the village Glogovac.